

Een dynamische en inclusieve economie

6. Een dynamische en inclusieve economie

6.1 België: een veranderende economie

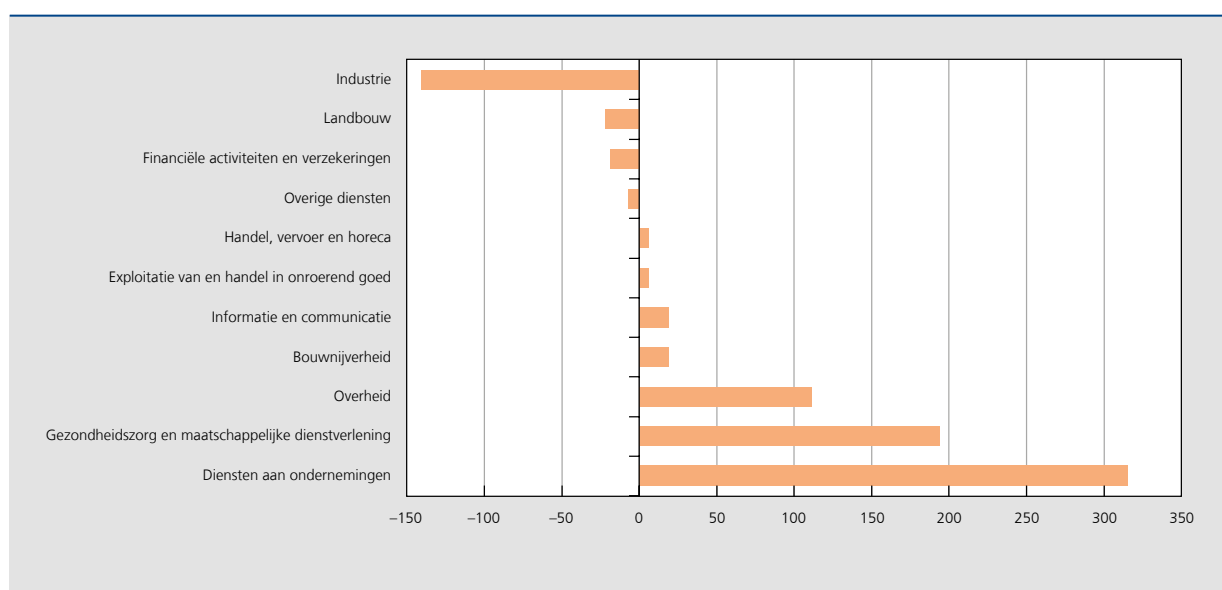
De structuur van de geavanceerde economieën wordt grondig gewijzigd door de mondialisering en door nieuwe technologieën ...

De afgelopen decennia heeft de wereldeconomie ingrijpende veranderingen ondergaan. Samen met de verlagingen van de transportkosten en de afbouw van de obstakels voor gegevensuitwisseling, heeft de technologische vooruitgang de manier van distributie en waardecreatie en zelfs de klantenrelaties grondig gewijzigd. Dat

ging gepaard met ingrijpende herstructureringen van de productiesystemen, zowel lokaal, door het toegenomen beroep op uitbesteding, als wereldwijd, door de reorganisatie van de mondiale waardeketens.

Hoewel de geavanceerde economieën door die veranderingen uiteraard kansen krijgen inzake economische groei, namelijk door de creatie van nieuwe behoeften en door de stijging van de vraag vanuit de opkomende landen, zijn ze ook de stuwende kracht achter een ingrijpende reorganisatie van de economische structuren. Wereldwijd worden immers volledige activiteitssegmenten verplaatst,

GRAFIEK 72 SINDS 2000 STERKE DALING VAN DE WERKGELEGENHEID IN DE INDUSTRIE, DE LANDBOUW EN DE FINANCIËLE DIENSTVERLENING EN AANZIENLIJKE TOENAME VAN DE NETTOWERKGELEGENHEIDSCREATIE IN DE DIENSTEN AAN ONDERNEMINGEN, DE GEZONDHEIDSZORG EN BIJ DE OVERHEID
(veranderingen in duizenden personen tussen 2000 en 2015)

Bron: INR.

niet enkel in industriële productieketens, maar voor een groot deel ook in de dienstensector.

... met een aanzienlijke reallocatie van de werkgelegenheid tussen bedrijfstakken en ondernemingen tot gevolg

In België hebben die veranderingen zich de afgelopen decennia vertaald in een aanzienlijke banenvernietiging in diverse bedrijfstakken, zoals de industrie, de landbouw en de financiële activiteiten en verzekeringen. Zo gingen tussen 2000 en 2015 in de industrie netto ruim 140 000 banen verloren; in de landbouw waren er dat 22 000. In de eerstgenoemde bedrijfstak zette zich zodoende een tendens voort die medio jaren zeventig was begonnen. In de tweede branche was dat proces reeds veel langer aan de gang. In de financiële activiteiten en verzekeringen gingen 19 000 arbeidsplaatsen verloren.

Voor de bevolking worden die veranderingen concreet door de bedrijfsherstructureringen waarmee ze gepaard gaan. In 2016 waren er tal van voorbeelden van de impact op de arbeidsmarkt. Over het jaar als geheel startten 125 ondernemingen een procedure van collectief ontslag, waardoor meer dan 12 000 werknemers werden getroffen. Enkel al voor de maand september werd aldus het verlies aangekondigd van 5 500 arbeidsplaatsen, dat was meer dan over heel 2015.

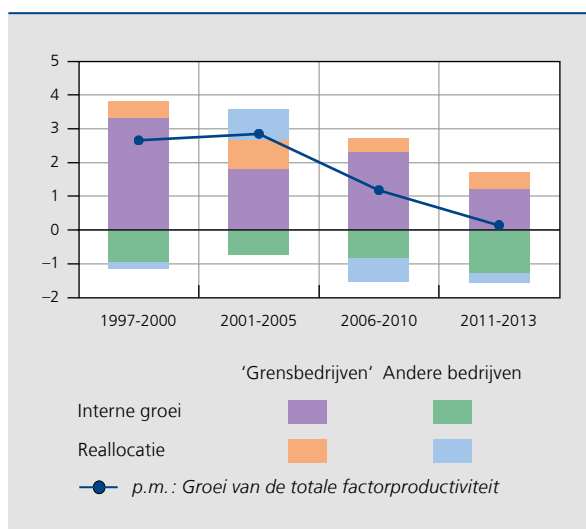
De reallocatie van de middelen is een bron van economische groei

Die ontwikkelingen doen zich echter voor tegen de achtergrond van een arbeidsmarkt waarop tussen 2000 en 2015 netto een half miljoen banen werden gecreëerd. In 2016 kwamen daar nog 59 000 arbeidsplaatsen bij. Dat verloop is niet vreemd aan de goede werking van de arbeidsmarkt, waarop voortdurend jobs worden vernietigd en gecreëerd. Volgens de statistieken van DynaM, opgesteld op basis van de RSZ-gegevens, werden alleen al in 2014 ruim 205 000 banen gecreëerd, terwijl er 180 000 verloren gingen.

Meer algemeen zijn die reallocaties van middelen binnen een economie de afspiegeling van de economische dynamiek. De reallocatie van de werkgelegenheid en van het kapitaal van tanende bedrijfstakken en ondernemingen naar groeibranches en -bedrijven levert productiviteitswinsten op, de enige bron van duurzame groei.

Behalve tijdens de crisis, blijkt immers dat de reallocatie van middelen van de minst efficiënte bedrijven naar meer efficiënte ondernemingen, in het bijzonder naar die welke dicht in de buurt komen van de technologische-efficiëntiegrens, positief heeft bijgedragen aan de toename van de geaggregeerde productiviteit in België. Die bron van groei

GRAFIEK 73 GROEI VAN DE TOTALE FACTORPRODUCTIVITEIT EN REALLOCATIE VAN MIDDELEN
(gemiddelden per subperiode, in procentpunt)

Bron: NBB.
Op basis van individuele gegevens met betrekking tot ondernemingen met ten minste één werknemer in dienst, die tussen 1996 en 2013 bij de Balanscentrale geregistreerd waren. Een 'grensbedrijf' behoort tot de 5 % meest productieve ondernemingen van zijn bedrijfstak.

blijft sedert 2010 echter zeer beperkt. Opmerkelijk is ook de doorslaggevende invloed van een relatief beperkt aantal ondernemingen op het geaggregeerde productiviteitsverloop. Het zijn de productiviteitswinsten die worden geboekt door de bedrijven die zich op de efficiëntiegrens bevinden, gedefinieerd als de 5% meest productieve ondernemingen, die de voornaamste bron van groei zijn. De overige bedrijven, die technologisch in mindere of meerdere mate achterblijven, leveren van hun kant een negatieve bijdrage aan de stijging van de productiviteit. Doorgaans zien ze hun handicap dan ook groter worden.

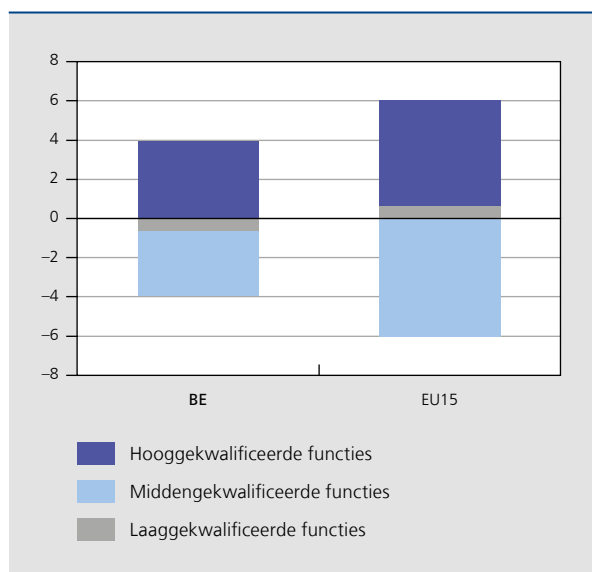
De interne component van de productiviteitstoename is bijzonder belangrijk voor de bedrijfstakken industrie, telecommunicatie en informaticadiensten. In de handel en in de overige marktdiensten levert de reallocatie van middelen naar de beste ondernemingen de grootste bijdrage aan de versterking van de economische resultaten.

De bevolking maakt zich steeds meer zorgen over die ontwikkelingen

De wijzigingen in het economisch weefsel en in de organisatie van de productie raken de hele bevolking, maar niet iedereen ondergaat er dezelfde invloed van.

Zo zorgen de mondialisering en de technologische veranderingen in België, net als in andere geavanceerde

GRAFIEK 74 VERLOOP VAN DE WERKGELEGENHEID VOLGENS HET VOOR DE FUNCTIE VEREISTE KWALIFICATIELEVEL IN DE PERIODE 2000-2013 (aandelen in het totaal, veranderingen in procentpunt)

Bron: EC (EAK).

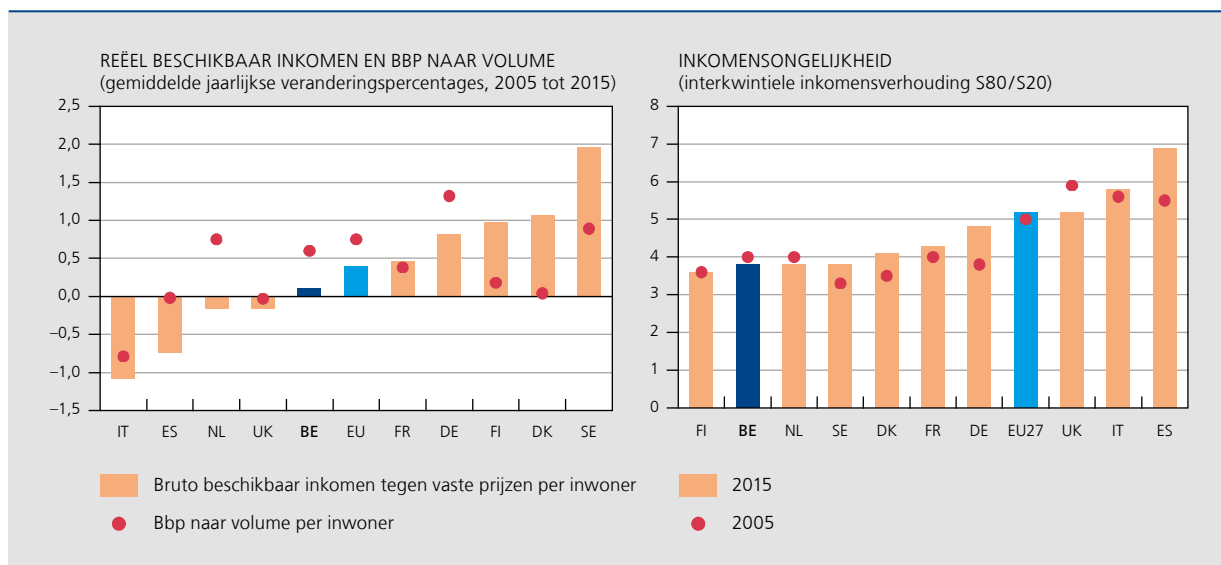
economieën, voor aanzienlijke wijzigingen in de samenstelling van de vraag naar arbeid. De vraag naar hooggekwalificeerde beroepen is toegenomen ten koste van die naar middelgekwalificeerde functies. De laaggekwalificeerde beroepen werden dan weer minder sterk getroffen; de in het kader van deze laatste banen verrichte taken kunnen

moelijk worden verplaatst aangezien ze vaak een sterk relationele inhoud vertonen en gepaard gaan met geografische nabijheid. In dat opzicht is er een verschil naar geslacht: het percentage laaggekwalificeerde banen is bij de vrouwen toegenomen, terwijl het bij de mannen is gedaald. Zo werd de arbeidsvraag sterker gepolariseerd. Ook verschoof een deel van de werkgelegenheid naar flexibele arbeidsovereenkomsten (contracten voor bepaalde duur en uitzendarbeid), ten nadele van de arbeidscontracten voor onbepaalde duur.

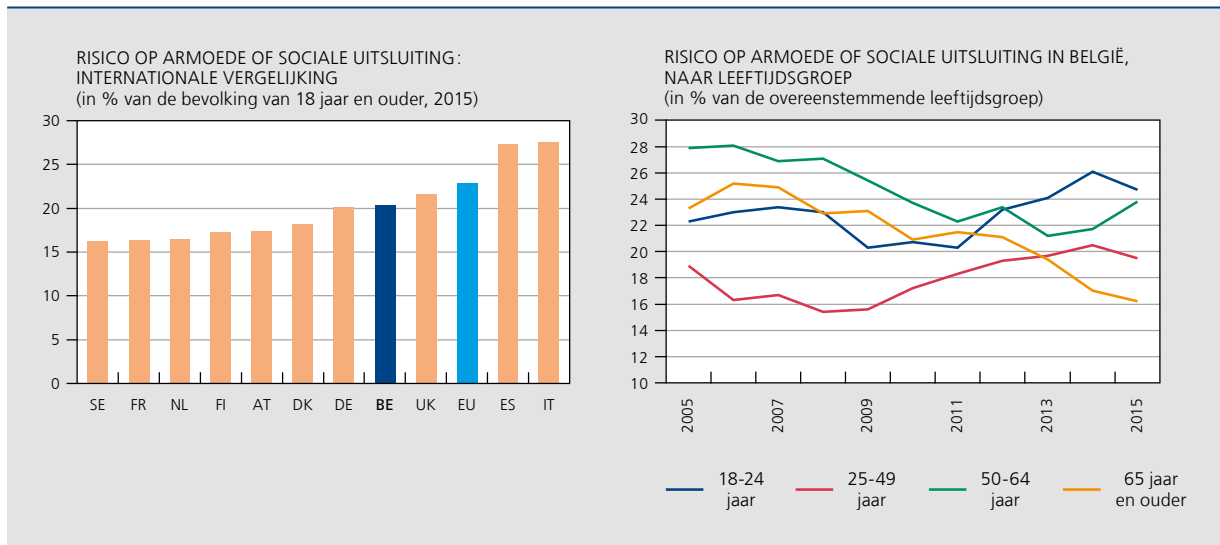
Aangezien iedere sociaaleconomische verandering voor onzekerheid zorgt, werd deze laatste mogelijk versterkt door de weinig rooskleurige economische omgeving en het gevoel dat de voordelen niet aan iedereen ten goede komen. Daardoor wordt het sociaal contract dat aan onze samenlevingen ten grondslag ligt, ter discussie gesteld, in het bijzonder door de personen die voor die ontwikkelingen het meest kwetsbaar zijn.

Tussen 2005 en 2015, dat is de periode van de grote recessie en van de crisis in het eurogebied, maar deels ook van de eraan voorafgaande fase van snelle expansie en de erop volgende periode van zwakke groei, nam de gemiddelde koopkracht per inwoner in België gemiddeld met 0,1% per jaar toe, wat 0,5 procentpunt minder was dan de bbp-groei per capita. Dat ecart was het resultaat van een inkomensoverdracht van België naar de rest van de wereld – als gevolg van de ruilvoetverslechtering – in combinatie met een inkrimping van het aandeel van de netto-inkomens uit vermogen die toevoelen aan de particulieren. Het aandeel van de lonen in het bbp, daarentegen, bereikte in 2015 opnieuw het niveau

GRAFIEK 75 DE GEMIDDELDE KOOPKRACHT EN DE INKOMENSSPREIDING ZIJN IN BELGIË DE LAATSTE TIEN JAAR STABIEL GEBLEVEN

Bron: EC.

Bron: EC.

van begin 2005. Tijdens de crisis was het gestegen, maar in 2014 en 2015 kromp het als gevolg van de loonmatiging. Het aandeel van de sociale uitkeringen liep op.

Tijdens die periode werd de spreiding in de inkomensverdeling in België iets kleiner, wat contrasteert met de vergroting ervan in tal van landen. De ongelijkheid wordt gemeten als de verhouding tussen het totaal beschikbaar inkomen van de 20% personen met het hoogste inkomen en dat van de 20% personen met het laagste inkomen. Daarbij wordt gecorrigeerd voor de samenstelling van het huishouden waartoe het individu behoort.

De Europese armoede-indicator die wordt gebruikt in het kader van de Europa 2020-strategie toont het percentage personen die ten minste één van de volgende risico's lopen: inkomensarmoede, ernstig materieel gemis of geringe arbeidsintensiteit. In België dreigt aldus één volwassene op vijf geconfronteerd te worden met armoede of sociale uitsluiting. In Zweden, Frankrijk en Nederland ligt dat aandeel beduidend lager. Dat België ter zake in de middenmoot zit, komt voornamelijk door de minder goede situatie van de personen zonder werk en door het zwaarder gewicht van deze laatsten in de bevolking van 18 jaar en ouder.

Bij een uitsplitsing naar leeftijdscategorie, blijkt dat jongeren het grootste risico lopen op armoede of sociale uitsluiting, en dat percentage neemt nog toe. Die groep werd door de economische en financiële crisis getroffen. Voor de 65-plussers, daarentegen, is het risico op armoede of sociale uitsluiting sinds 2013 verkleind.

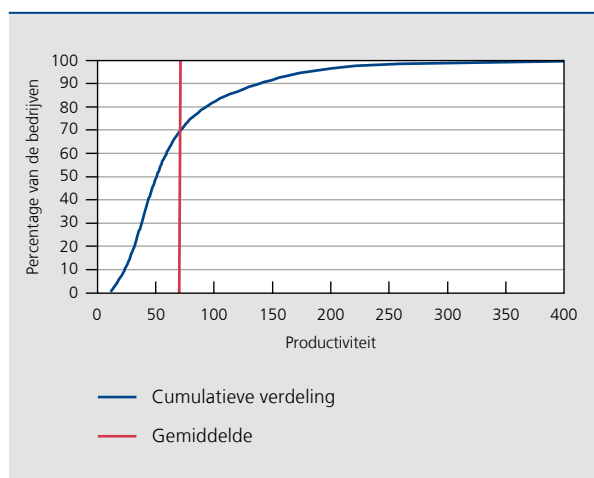
Als reactie op die talrijke veranderingen komt in de geavanceerde landen steeds vaker een protectionistische reflex tot stand. Protectionisme biedt echter geen oplossing op lange termijn. Om de fundamentele wijzigingen in het economisch weefsel te kunnen opvangen, is een optimaal functionerende economie van essentieel belang. Zulks vereist diverse instrumenten die een snelle en efficiënte reallocatie van de productieve middelen en bovendien een inclusievere groei mogelijk maken. Die instrumenten moeten helpen bij het creëren van de passende voorwaarden voor een snelle inschakeling op de arbeidsmarkt, meer bepaald van de jongeren, maar ook voor de ontwikkeling van de economische bedrijvigheid en de werkgelegenheid via, onder meer, het bevorderen van innovatie en ondernemingscreatie en het beperken van de factoren die de aanpassingen in de weg staan, dit teneinde de totale factorproductiviteit te stimuleren.

6.2 Het ontwikkelingspotentieel van de economie verhogen door de reallocatie van middelen te vergemakkelijken

Heterogene bedrijven en een te zwakke ondernemingsdynamiek

Net als in de meeste andere geavanceerde economieën, loopt de productiviteit van de ondernemingen in België sterk uiteen. Hoewel de Belgische bedrijven gemiddeld tot de meest productieve van Europa behoren, ligt het peil

GRAFIEK 77 VERDELING VAN DE ZICHTBARE ARBEIDSPRODUCTIVITEIT IN BELGIË⁽¹⁾
(in € duizend per voltijds equivalent, 2014)

Bron: NBB.

(1) Staal van ondernemingen met minstens 20 werknemers.

van de zichtbare arbeidsproductiviteit in bijna 70 % van de ondernemingen onder dit gemiddelde.

Bovenaan de productiviteitsverdeling bevinden zich doorgaans grote ondernemingen die rechtstreeks deelnemen aan de mondiale waardeketens, hetzij als exporteur, als importeur of als multinational. Dit beperkt aantal vennootschappen draagt aanzienlijk bij tot de creatie van toegevoegde waarde en werkgelegenheid in België. Ze zijn eveneens verantwoordelijk voor een zeer groot deel van de investeringen, zowel materiële, in gebouwen en uitrusting, als – vooral – immateriële, onder meer in R&D. Zo genereerde, in 2014, 2 % van de Belgische bedrijven, namelijk de ondernemingen die behoren tot internationale groepen, 47 % van de toegevoegde waarde en 38 % van de werkgelegenheid van de private sector. Voorts vertegenwoordigden ze 42 % van de materiële en 74 % van de immateriële investeringen. Deze bedrijven, die reeds over een aanzienlijke technologische voorsprong beschikken, investeren dus ook het meest in de verbetering van hun efficiëntie.

Tot de minder efficiënte ondernemingen behoren vooral de bedrijven die helemaal niet deelnemen aan het mondialiseringsproces. Deze bedrijven, waarvan 85 % enkel in de binnenlandse economie actief is, leveren slechts 30 tot 35 % van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, 40 % van de materiële investeringen en amper 11 % van de immateriële investeringen. Ze dreigen hun technologische achterstand te zien toenemen en hun economische en financiële resultaten te zien stagneren.

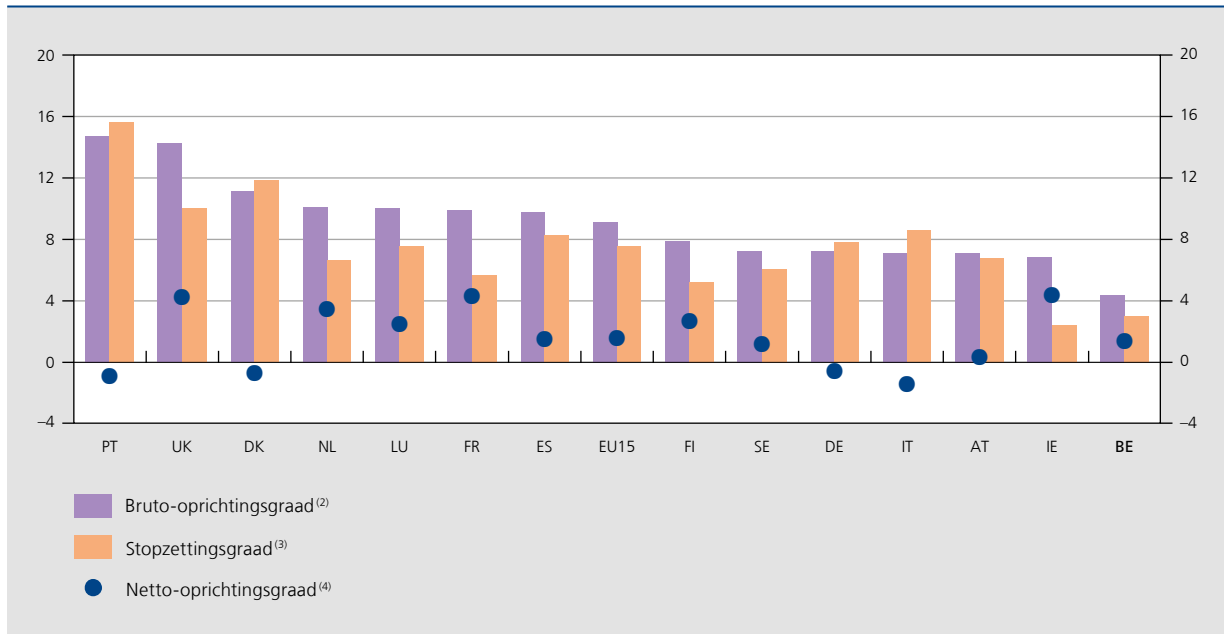
Volgens onderzoek van de OESO⁽¹⁾ lijkt een groeiend deel van de ondernemingen zich op de markt te kunnen handhaven terwijl ze op basis van hun resultaten hun activiteiten zouden moeten stopzetten, bijvoorbeeld omdat hun toegevoegde waarde of winsten negatief zijn, of omdat hun omzet niet volstaat om de financiële kosten tijdens een bepaalde periode te dekken. Deze zogenoemde zombiebedrijven zouden bijna 10 % van de in België actieve ondernemingen vertegenwoordigen, terwijl hun aandeel veel geringer is in andere landen (bijna 2 % in Frankrijk, 4 % in het Verenigd Koninkrijk en 5 % in Italië). Door hun activiteiten voort te zetten, zouden deze ondernemingen in België in 2013 beslag hebben gelegd op bijna 15 % van de banen en van de kapitaalvoorraad. Dit verschijnsel wijst op een suboptimale werking van de goederen- en dienstenmarkten.

De verdwijning van de minst performante ondernemingen, in combinatie met de groei van de best presterende of de oprichting van nieuwe bedrijven, draagt immers bij tot het ononderbroken proces van reallocatie van de inputs. Volgens de beschikbare gegevens van Eurostat is zowel de oprichtings- als de stopzettinggraad van ondernemingen in België al heel lang erg laag, zowel ten opzichte van de buurlanden als in vergelijking met het EU15-gemiddelde. Samen met de frequenter voorkomende zombiebedrijven, wijst dit op een structureel gebrek aan dynamiek in de reallocatie van middelen. Om de talrijke werkzoekenden die hun werk verloren als gevolg van herstructureringen opnieuw te kunnen inschakelen op de arbeidsmarkt en een duurzame economische ontwikkeling te ondersteunen, is het zaak het aantal oprichtingen van ondernemingen – zowel grote als kleine – te verhogen, en tegelijk de middelen vrij te maken die worden vastgehouden door de minst performante bedrijven. Volgens meer recente gegevens, die echter alleen betrekking hebben op België, is de ondernemingscreatie in 2016 niettemin versneld.

Voor de persoon in kwestie kan de oprichting van een eigen onderneming immers een instrument zijn voor herinschakeling op de arbeidsmarkt. Op macro-economisch vlak is de oprichting van ondernemingen op basis van innovatieve projecten eveneens een bron van kwaliteitsvolle werkgelegenheidscreatie. In dat verband blijkt uit de analyse van de gegevens van de Global Entrepreneurship Monitor dat het ondernemerschap in België, ondanks het geringe aantal

(1) Zie Adalet McGowan M., D. Andrews en V. Millot (2017), *The Walking Dead? Zombie Firms and Productivity Performance in OECD Countries*, OECD Economics Department WP 1372.

GRAFIEK 78 DE BRUTO-OPRICHTINGSGRAAD VAN ONDERNEMINGEN IN BELGIË BLIJFT DE LAAGSTE VAN DE EU15⁽¹⁾
(in %, 2014)

Bron: EC.

(1) EU15, ongerekend Griekenland.

(2) Aantal oprichtingen van ondernemingen in *t* gedeeld door het aantal in *t* actieve ondernemingen.

(3) Aantal stopzettingen van ondernemingen in *t* gedeeld door het aantal in *t* actieve ondernemingen.

(4) Verschil tussen de bruto-oprichtingsgraad in *t* en de stopzettingsgraad in *t*.

ondernemingsoprichtingen, sterker op groei gericht is, onder meer dankzij de ontwikkeling van nieuwe producten en de internationalisering van de activiteiten.

De voorwaarden creëren voor een veerkrachtiger economie en een efficiënte allocatie van middelen

In een economie in transitie is een algemene versterking van de diverse aspecten van het niet-kostenconcurrentievermogen essentieel voor de verhoging van het economische groeipotentieel en de efficiëntere allocatie van middelen. Het innoverende karakter van de economie kan immers alleen worden versterkt in een gunstige omgeving. Aangezien vele factoren daarin een rol spelen, verdient de complementariteit ervan bijzondere aandacht.

De regelgeving afstemmen op de actuele en toekomstige behoeften

Het regelgevend kader is een cruciale factor voor de optimale werking van de economie als geheel. Het is immers bepalend voor de algemene omgeving waarin ondernemingen en individuen zich kunnen ontwikkelen en aanpassen. Een te strikt kader zou een belemmering vormen voor

de optimale allocatie van middelen, aangezien het inefficiënte bedrijven te veel zou beschermen tegen mogelijke concurrentie van nieuwkomers. Wanneer de bestaande bedrijven minder onderhevig zijn aan concurrentie, zouden ze eveneens minder gestimuleerd worden om te innoveren en hun eventuele technologische achterstand weg te werken. Het optimaal niveau van de regelgeving is uiteraard vatbaar voor discussie. Er moet een evenwicht worden gevonden tussen de onontbeerlijke bescherming van consumenten, werknemers en ondernemingen en de mate van flexibiliteit die nodig is voor een vlotte werking van de markten. Voorts moet een duidelijk regelgevend kader voorkomen dat het ontstaan of het blijven bestaan van een klimaat van onzekerheid schade berokkent aan de investeringen en dus aan de potentiële groei, maar het moet ook de onvolkomenheden in de markten corrigeren en bepaalde nadelige gedragspatronen vermijden.

Aan de hand van diverse indicatoren kunnen de verschillende aspecten en het verloop van de regelgeving vanuit een internationaal perspectief worden beoordeeld. Aldus blijkt het regelgevend kader in België zich, algemeen gesproken, sinds 2009 in gunstige zin te ontwikkelen. In 2015 deed België het beter dan het EU-gemiddelde en dan Frankrijk, maar minder goed dan Duitsland,

Nederland en de noordse landen, die de internationale rangschikkingen aanvoeren. Die verbetering kwam tot stand tegen de achtergrond van ingrijpende institutionele veranderingen. Als gevolg van de zesde staatshervorming werd in het recente verleden immers een hele reeks bevoegdheden overgedragen aan de deelgebieden.

De gewesten namen verscheidene initiatieven om het regelgevend kader af te stemmen op de nieuwe behoeften van de economie. Het strategisch plan 2025 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voorziet bijvoorbeeld in de geleidelijke invoering van een aantal maatregelen zoals de Small Business Act of de vermindering van de administratieve lasten voor ondernemingen, vooral voor kmo's, onder meer bij de overdracht van een vennootschap. Ook in Wallonië werd een plan voor administratieve vereenvoudiging ingevoerd ('Ensemble Simplifications 2016-2020'), waarin onder meer de nadruk wordt gelegd op de ontwikkeling van een reeks onlinediensten voor ondernemingen. In Vlaanderen, tot slot, biedt de overheid tegen 2020 alle administratieve transacties met de ondernemingen via digitale kanalen aan. Verscheidene bestaande decreten zullen ook worden samengevoegd tot één bestuursdecreet.

De goede algemene resultaten verhullen evenwel tegengestelde ontwikkelingen in een aantal componenten van het Belgisch regelgevend kader.

Zo blijkt uit enquêtes van het WEF en het IMD bij bedrijfsleiders dat de Belgische regelgeving nog altijd wordt beschouwd als relatief stringenter dan

elders, vooral wat administratieve verplichtingen betreft. Bovendien wordt het wettelijk en regelgevend kader over het algemeen beoordeeld als onvoldoende stimulerend voor het opstarten van handelsactiviteiten en als nadelig voor het concurrentievermogen van de ondernemingen. Tot slot is het overheidsbeleid vaak onvoldoende aanpasbaar in geval van belangrijke veranderingen in de economie.

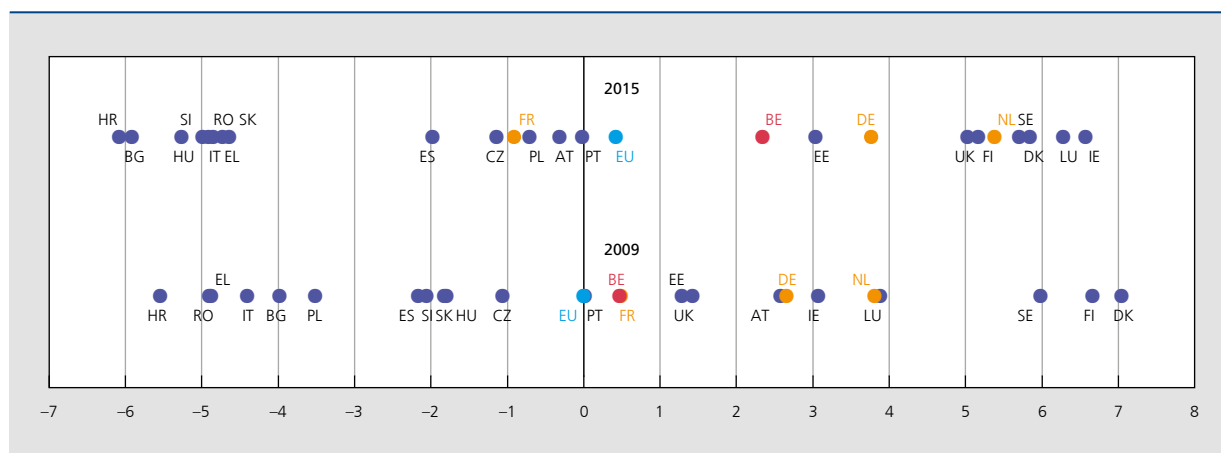
In de huidige omgeving kunnen deze reële of vermeende beperkingen het aanpassingsvermogen van de economische actoren aantasten. Er zijn dan ook maatregelen nodig om het wettelijk en regelgevend kader af te stemmen op de nieuwe ontwikkelingen in de economie, vooral in de innoverende branches met een groot groeipotentieel.

De jongste tijd werden ook op federaal niveau verscheidene hervormingen goedgekeurd. Administratieve vereenvoudiging is in dat verband een van de pijlers van het kmo-plan van de federale regering. Een andere doelstelling was de invoering van een gunstiger kader voor de ontwikkeling van e-commerce, door de wijziging van de regelgeving inzake nachtwerk en de deeleconomie, door de omschrijving van een gepast fiscaal kader.

In andere opzichten is de situatie in België gunstiger dan elders. Zo is de Belgische regelgeving van die aard dat de economie al jarenlang zeer open is voor internationale handel. Bovendien blijkt ze ook erg bevorderlijk te zijn voor investeringen en voor de vestiging van multinationals, cruciale factoren voor de lokale verspreiding van technologie.

GRAFIEK 79 RELATIEF GUNSTIGE ONTWIKKELING VAN HET REGELGEVEND KADER SINDS 2009 ...

(synthetische index inzake regelgeving; een hogere waarde wijst op een situatie die gunstiger is voor het verloop van de economische bedrijvigheid; EU-gemiddelde⁽¹⁾ in 2009 = 0)

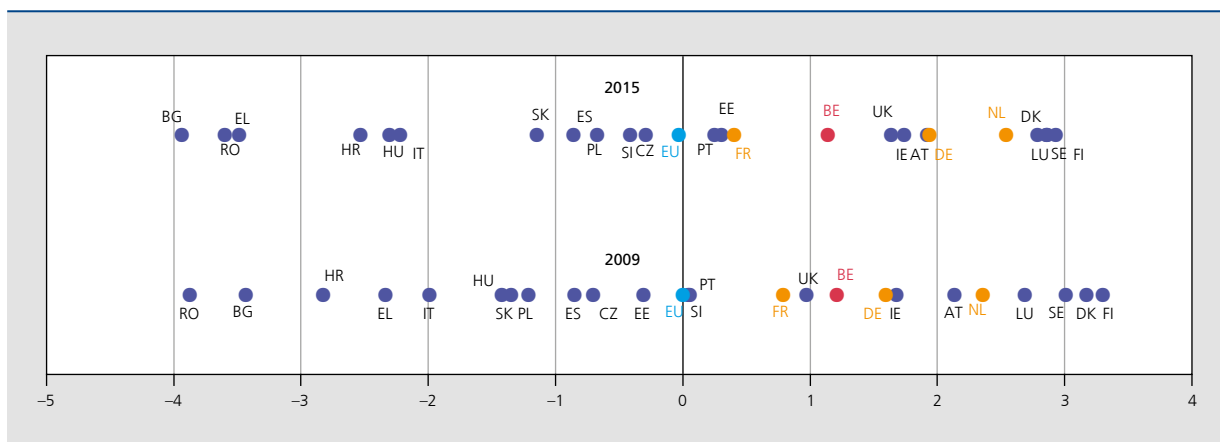

Bronnen: IMD, WEF, NBB-berekeningen.

(1) EU, met uitzondering van Cyprus, Malta, Letland en Litouwen.

GRAFIEK 80**... MAAR GEEN VERBETERING VAN DE RESULTATEN INZAKE GOVERNANCE**

(synthetische index inzake governance; een hogere waarde wijst op een situatie die gunstiger is voor het verloop van de economische bedrijvigheid; EU-gemiddelde⁽¹⁾ in 2009 = 0)

Bronnen: Wereldbank, NBB-berekeningen.

(1) EU, met uitzondering van Cyprus, Malta, Letland en Litouwen.

Verbetering van het overheidsbestuur

Behalve een passend regelgevend kader, dragen ook een efficiënte overheid en performante instellingen bij tot een gunstige omgeving voor een duurzame en veerkrachtige ontwikkeling van de economie. De analyse van de Wereldbank inzake governance heeft betrekking op vijf dimensies, namelijk de efficiëntie van de overheid⁽¹⁾, politieke stabiliteit, de rechtsstaat, de strijd tegen corruptie, en inspraak en verantwoordingsplicht⁽²⁾.

De indicator die deze vijf aspecten aggregereert, is voor België niet veel veranderd sinds 2009 en bevindt zich boven het gemiddelde van de EU. België doet het minder goed dan twee van zijn buurlanden – Duitsland en Nederland – maar ook dan de Scandinavische landen, die de hoogste scores laten optekenen. Uit de analyse van de afzonderlijke componenten blijkt dat de grootste verbetering kan worden geboekt op het vlak van de rechtsstaat, wellicht wegens de omslachtige juridische procedures in België. Op dit vlak wijkt de score van België overigens het sterkst af van die van de buurlanden.

Kwaliteitsvolle infrastructuur ter ondersteuning van activiteitscreatie

De aanwezigheid van een kwaliteitsvolle vervoers- en communicatie-infrastructuur bepaalt in hoge mate de economische aantrekkingskracht van een land. Ze komt tevens ten goede aan de productiviteit. Omdat ze de arbeidsmobiliteit, de fysieke goederenstromen en gegevensuitwisseling bevordert, zijn investeringen in infrastructuur dus belangrijk voor vlotte en efficiënte

aanpassingen van de economie en, meer algemeen, voor een optimale middelenallocatie.

Hoewel België over een zeer goede haven- en luchthaveninfrastructuur beschikt, waardoor het een centrale rol kan spelen in de Europese waardeketens en het inzake de kwaliteitsindicatoren van de infrastructuur boven het Europese gemiddelde uitkomt, zijn sommige schakels van de transportnetwerken de afgelopen jaren evenwel verslechterd, vooral ten opzichte van de drie buurlanden. Dat geldt met name voor het spoorweg- en het wegennet die – vooral rond de grote steden van ons land – immers regelmatig verzadigd zijn en die er de laatste jaren op achteruit zijn gegaan.

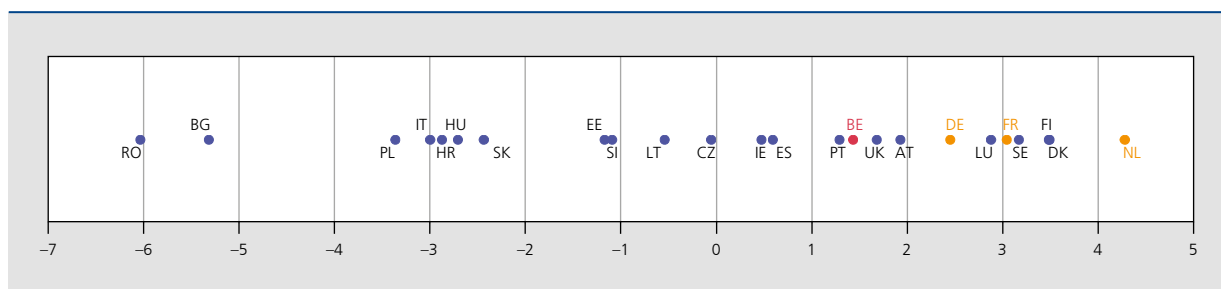
Er moet een oplossing komen voor het feit dat sommige infrastructuren de grenzen van hun functioneren bereiken. De klemtoon moet daarbij liggen op de onontbeerlijke complementariteit van de te realiseren investeringen. Het in het verleden gevoerde beleid, vooral op fiscaal vlak, moet worden omgebogen, ten einde het openbaar vervoer aantrekkelijker te maken, de verkeersdruk te verminderen en het milieu te beschermen. Daarnaast kunnen de nieuwe technologieën eveneens worden ingezet om de bestaande infrastructuur beter te gebruiken. Aangezien mobiliteitsproblemen niet stoppen aan de bestuurlijke grenzen, moeten de

(1) De efficiëntie van de overheid meet de perceptie inzake de kwaliteit van de overheidsdiensten, de kwaliteit van het overheidsambt en de graad van onafhankelijkheid tegenover politieke druk, de tenuitvoerlegging van het beleid en de geloofwaardigheid van het overheidsengagement.

(2) Inspraak en verantwoordingsplicht hebben betrekking op de mate waarin de burgers van een land mee hun regering kunnen kiezen, de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van vereniging en de persvrijheid.

GRAFIEK 81**DE RESULTATEN INZAKE INFRASTRUCTUUR BLIJVEN ONDER DIE IN DE BUURLANDEN**

(synthetische infrastructuurindicator; een hogere waarde wijst op een situatie die gunstiger is voor het verloop van de economische bedrijvigheid; gemiddelden 2012-2015, EU-gemiddelde = 0)

Bronnen: EC, IMD, WEF, NBB-berekeningen.

verschillende initiatieven ook enigszins worden gecoördineerd om het effect ervan te maximaliseren.

De autoriteiten dienen bovendien een stabiel regelgevend kader te creëren dat de diverse actoren op de energiemarkt in staat moet stellen de vereiste investeringen te doen om infrastructures ter beschikking te stellen die aangepast zijn aan de ontwikkelingen op de energiemarkten, en zulks in voldoende mate en binnen de vereiste termijnen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de tegen 2030 te realiseren omzetting van het Belgisch laagcalorisch gasnet (L-gas) in een hoogcalorisch net (H-gas). Het komt erop aan om, enerzijds, zowat 1,5 miljoen aansluitingen materieel om te zetten en, anderzijds, erop toe te zien dat Nederlands minder calorierijk gas vervangen wordt door gas van andere oorsprong teneinde de bevoorradingszekerheid van de betrokken klanten te waarborgen.

De wens van België om een economie te worden met weinig CO₂-uitstoot dankzij, onder meer, een verhoging van de productie van hernieuwbare energie en een efficiëntere vraag, impliceert op de elektriciteitsmarkt investeringen om de infrastructures aan te passen aan een ruimere decentralisatie en een sterkere reactiviteit van het distributienet, via een toegenomen digitalisering. Er moet tevens werk worden gemaakt van de aanpassing van de netwerken op grensoverschrijdend niveau, teneinde de elektriciteitsvoorziening op de Europese markt te waarborgen.

Het gebrek aan ondernemerscultuur is de voornaamste hinderpaal voor de reallocatie van middelen via de oprichting van nieuwe ondernemingen

Een soepel en efficiënt regelgevend kader, een adequate governance en kwaliteitsvolle infrastructures zijn

noodzakelijke, doch onvoldoende, voorwaarden voor de optimale allocatie van middelen. Er is ook een rol weggelegd voor de ondernemers, die in België naar verhouding echter weinig talrijk zijn.

In dat opzicht blijkt de ondernemersdynamiek, behalve door het innoverende karakter van de economie, ook door tal van factoren te worden beïnvloed. Deze kunnen in vijf categorieën van determinanten worden ondergebracht: het regelgevend kader, de marktomstandigheden, de toegang tot financiering, de ondernemerscompetenties en, tot slot, de ondernemerscultuur. In een recente studie⁽¹⁾ wordt nagegaan hoe België zich voor die vijf categorieën verhoudt ten opzichte van de landen van de EU15. Uit de analyse van die indicatoren blijkt dat België inzake ondernemerscultuur tussen 2009 en 2015 de slechtste resultaten boekte van de EU15.

Wat de overige vier determinanten betreft, bevindt België zich boven het Europese gemiddelde. België doet het relatief beschouwd het best inzake de marktomstandigheden: ons land neemt er de vierde plaats in op 15, na Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Ierland. Inzake het regelgevend kader, de toegang tot financiering en de ondernemerscompetenties presteert België iets beter dan gemiddeld.

Voor iedere determinant is er marge voor verbetering. In 2015 en 2016 heeft de overheid een reeks maatregelen ter bevordering van de ondernemersdynamiek goedgekeurd, zoals de invoering van een tax shelter voor start-ups en de vereenvoudiging van sommige administratieve lasten in het kader van het federale kmo-plan. Er is bovendien vooruitgang geboekt inzake het harmoniseren van het werknemers- en zelfstandigenstatuut. De drie gewesten

(1) Cf. De Mulder J. en H. Godefroid (2016), 'Hoe kan het ondernemerschap in België worden gestimuleerd?', NBB, *Economisch Tijdschrift*, september, 65-83.

(positie van België en van de landen van de EU15 in de vijf categorieën van determinanten van ondernemerschap; een hogere waarde wijst op een situatie die gunstiger is voor het verloop van de economische bedrijvigheid; gemiddelden 2009-2015; EU15-gemiddelde = 0)

Bronnen: EC, ECB, GEM, IMD, IMF, OESO, WEF, Wereldbank, NBB-berekeningen.

van het land hanteren ook diverse strategieën om de oprichting van ondernemingen te stimuleren, bijvoorbeeld door synergieën te bevorderen tussen de verschillende organen die steun verlenen bij het opstarten van een bedrijf.

Gelet op het groot aantal factoren die van invloed zijn, moet er evenwel op worden toegezien dat de stimuleringsmaatregelen complementair zijn en dat de acties van de verschillende beleidsniveaus op elkaar worden afgestemd.

Aangezien een tekort aan ondernemerscultuur de voorname hinderpaal blijkt te zijn voor het ondernemerschap in België, is het essentieel dat een positief beeld van 'ondernemen' wordt bevorderd, waardoor de angst voor en het stigmatiseren van mislukking worden verminderd, creativiteit en het nemen van risico's worden aangemoedigd en het opstarten van een activiteit wordt beschouwd als een bijzonder interessante en nuttige beroepskeuze voor de persoon in kwestie én voor de hele maatschappij. Het aanwakkeren van de ondernemerscultuur vereist een vastberaden aanpak via diverse kanalen, onder meer de scholen en de media. Recentelijk zijn ook gewestelijke actieplannen ontwikkeld die bedoeld zijn om jongeren gedurende hun schooltijd vertrouwd te maken met de ondernemersdynamiek. Zo is ook de

invoering van het statuut 'student-ondernemer' een stap voorwaarts.

Naast de uitgaven voor R&D moet het hele innovatie-ecosysteem worden gestimuleerd

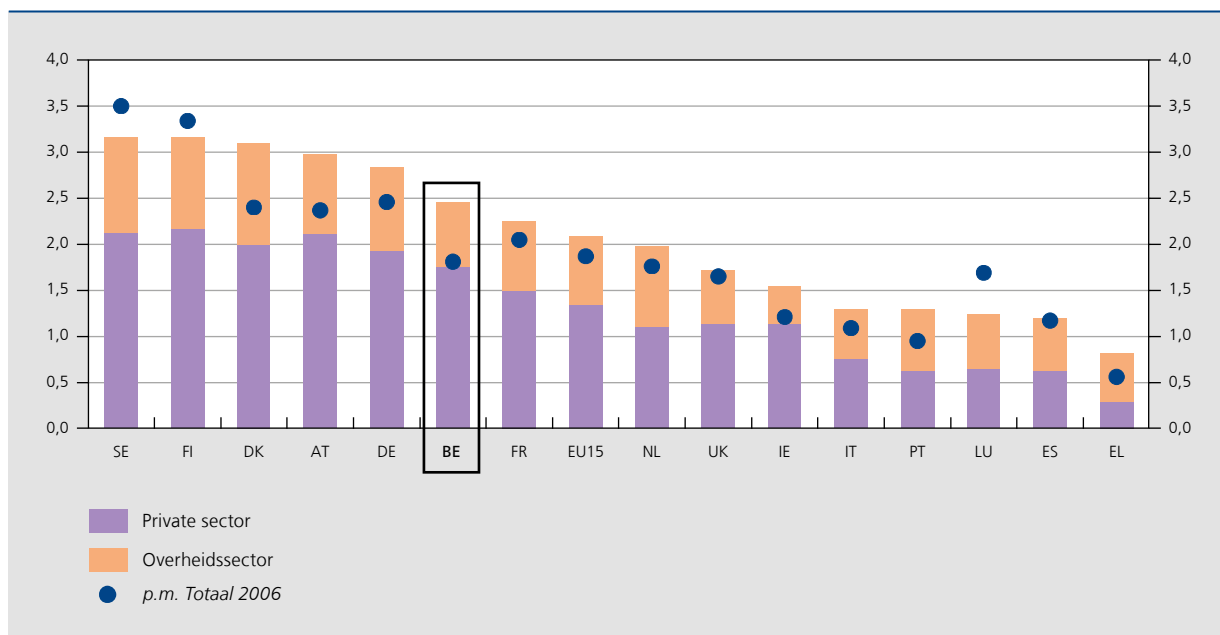
Om de positieve dynamiek die uitgaat van de oprichting van nieuwe ondernemingen te handhaven en te versterken, moeten ook verscheidene voorwaarden vervuld zijn om de latere ontwikkeling ervan via innovatie te waarborgen. Innovatie stelt nieuwe bedrijven en, ruimer gezien, gevestigde ondernemingen immers in staat zich van elkaar te onderscheiden en dichterbij de technologische grens te komen.

Innovatie draagt bij tot efficiëntere productieprocessen, kan de productiekosten drukken en verbetert de kwaliteit van de aangeboden goederen en diensten. Ze maakt het bovendien mogelijk nieuwe producten te creëren en aldus in te spelen op de nieuwe behoeften die van nieuwe markten uitgaan. De investeringen in immateriële activa, en met name de R&D-uitgaven, behoren tot de belangrijkste stuwende krachten achter dat proces.

In België hield de verscheidene jaren geleden begonnen opwaartse tendens van de R&D-uitgaven aan; in 2014

GRAFIEK 83 DE R&D-UITGAVEN IN BELGIË LIGGEN HOGER DAN GEMIDDELD IN DE EU15 ...

(R&D-uitgaven in % bbp; 2014, tenzij anders vermeld)

Bron: EC.

bereikten ze een peil van ongeveer 2,5 % bbp. De investeringen in R&D liggen hiermee boven het gemiddelde in de EU15 alsook boven die in de buurlanden, met uitzondering van Duitsland. Ze zijn echter nog altijd lager dan de doelstelling van 3 % bbp die in de Europa 2020-strategie is vastgelegd.

Het aandeel van de R&D-uitgaven van de overheidssector is daarentegen geringer in België (28,5 %) dan gemiddeld in de EU15 (35,7 %), en verhult bovendien een sterke heterogeniteit tussen de drie gewesten van het land, aangezien het aandeel van de overheidsinvesteringen in R&D met name lager is in het Waals Gewest.

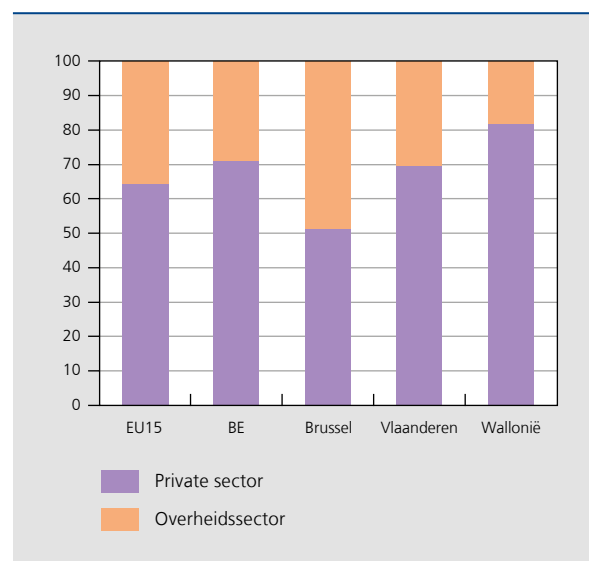
Afgezien van die twee bevindingen, zijn de resultaten op het vlak van innovatie en R&D van de Belgische ondernemingen relatief heterogeen. De R&D-uitgaven worden immers hoofdzakelijk verricht door grote ondernemingen, waaronder dochterondernemingen van multinationals, en zijn geconcentreerd in twee specifieke bedrijfstakken, namelijk de farmaceutische en de chemische nijverheid.

Deze investeringen werden onder meer gestimuleerd door een aantrekkelijk fiscaal kader. Hoewel het geaggregeerde niveau bemoedigend is, dienen meer bedrijven, en vooral de louter binnenlandse bedrijven, te worden aangezet tot uitgaven voor R&D en, meer in

het algemeen, immateriële activa. De inspanningen op het vlak van R&D moeten met name worden uitgebreid, meer specifiek tot de kmo's. Met de huidige concentratie van de researchinspanningen profiteert het grootste deel

GRAFIEK 84 ... MAAR DE R&D-UITGAVEN VAN DE OVERHEIDSSECTOR BLIJVEN RELATIEF LAAG ...

(R&D-uitgaven per sector in % van de totale uitgaven, 2013)

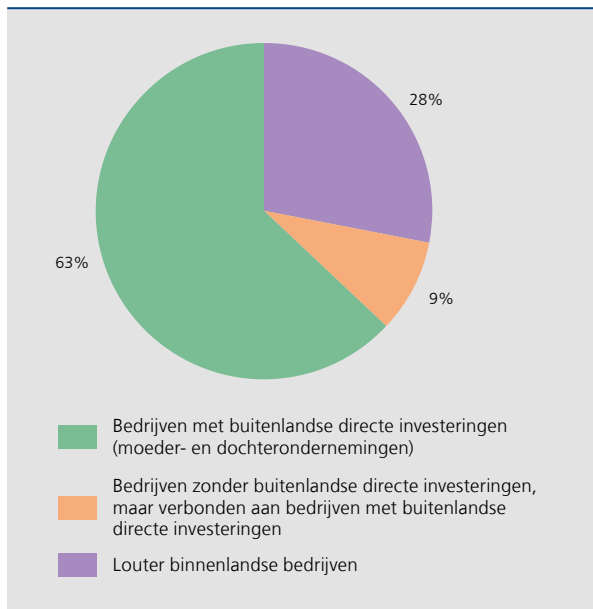

Bron: EC.

GRAFIEK 85

... EN DE INVESTERINGEN IN IMMATERIËLE ACTIVA KOMEN NOG STEEDS VOORAL VAN DE GROTE ONDERNEMINGEN, VAAK MULTINATIONALS

(in % van de totale investeringen in immateriële activa, gemiddelden 2008-2014)

Bron: NBB.

van de Belgische bedrijven niet rechtstreeks van de positieve effecten die een innoverende houding oplevert; ze kunnen er enkel voordeel uit halen via hun relaties met ondernemingen die innoveren. Die concentratie tempert de impact van de aan innovaties verbonden overloopeffecten.

De R&D-uitgaven zijn belangrijk, maar het beeld van het innovatie-ecosysteem zou, enkel op basis van die indicator, onvolledig zijn. Via het door de EC gepubliceerde 'European Innovation Scoreboard' worden de geaggregeerde resultaten van de lidstaten jaarlijks beoordeeld aan de hand van een synthetische indicator die acht domeinen omvat: human resources, onderzoekssystemen, financiering, bedrijfsinvesteringen, samenwerking, intellectuele activa, innoverende ondernemingen en de economische effecten van innovatie.

Uit die synthetische indicator blijkt dat de positie van België tussen 2009 en 2015 al met al verstevigd is. Het innovatie-ecosysteem is in België relatief sterker ontwikkeld dan gemiddeld beschouwd in de EU15. In 2015 was België, volgens dit scorebord, een 'strong innovator', hoewel de Belgische resultaten achterbleven bij die van de 'innovation leaders', namelijk Zweden, Denemarken, Finland en twee van onze buurlanden (Duitsland en Nederland). Nederland heeft België tussen 2009 en 2015 ingehaald. Bijgevolg is het van essentieel belang de thans merkbare verbetering van het Belgische innovatie-ecosysteem voort te zetten en te stimuleren.

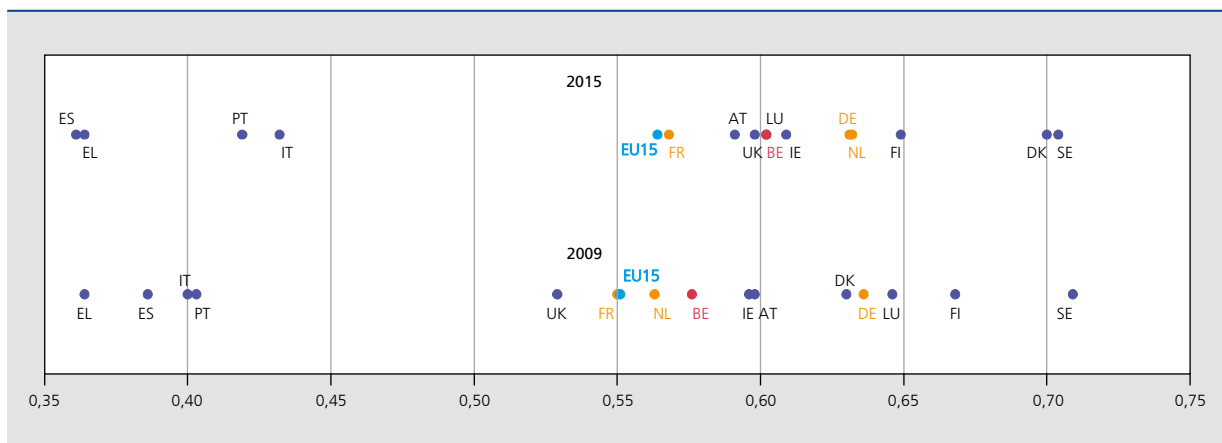
Verscheidene bevindingen kunnen worden afgeleid uit het verloop, sinds 2009, van de verschillende determinantengroepen voor België, de buurlanden, het EU-gemiddelde en de landen die in 2015 het verst gevorderd waren inzake innovatie.

Sinds 2009 verbeterden de resultaten van België in de categorieën human resources, onderzoekssystemen en samenwerking, alsook voor de bedrijfsinvesteringen, die onder meer worden geraamd aan de hand van de

GRAFIEK 86

DE BELGISCHE INNOVATIERESULTATEN OVERSTIJGEN DIE VAN DE EU15

(innovatie-index, schaal van 0 = weinig innoverend tot 1 = sterk innoverend)

Bron: EC (European Innovation Scoreboard dataset).

R&D-uitgaven van de private sector. Hoewel de economische effecten van innovatie eveneens iets sterker werden, scoort België in deze categorie zwak ten opzichte van de overige determinanten. Het is echter van cruciaal belang een innoverende houding om te zetten in nieuwe producten en productieprocessen, zodat de economie als geheel daarvan profijt kan trekken.

De financiering, die onder meer wordt gemeten aan de hand van het R&D-aandeel van de overheidssector, is de determinant die in België het sterkst afnam tussen 2009 en 2015. Ook de 'intellectuele activa', een maatstaf van een reeks aspecten in verband met de ontwikkeling van octrooien, en 'innoverende ondernemingen', het geraamde percentage van de ondernemingen die innovaties inzake producten, processen, marketing of organisatie tot stand brengen, lieten een ongunstig verloop optekenen.

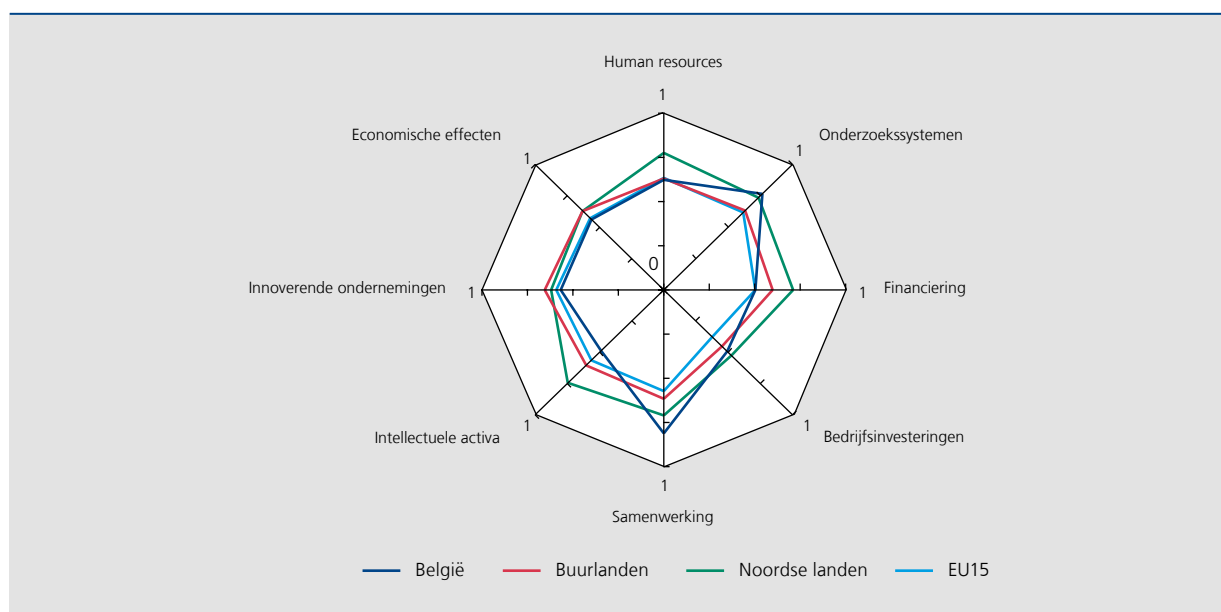
Op grond van dit scorebord kan een algemeen beeld van de troeven van België inzake innovatie worden geschetst. Voor menselijk kapitaal en onderzoekssystemen maar ook inzake samenwerking behaalt België resultaten die de gemiddelden van de EU15 en van de buurlanden overtreffen. Die laatste dimensie heeft onder meer betrekking op de samenwerking tussen innoverende kmo's, alsook op publiek-private samenwerkingsverbanden inzake onderzoek. Daartegenover is er het meest marge voor verbetering op het vlak van

de economische effecten van innovatie, de octrooien en de financiering.

De drie gewesten van het land worden, net als België, eveneens beschouwd als 'strong innovators'. Hoewel de gegevens niet voor alle innovatiedeterminanten volledig beschikbaar zijn, worden niettemin uiteenlopende ontwikkelingen opgetekend.

Meer bepaald is het algemene resultaat van het Brussels Gewest tussen 2013 en 2015 met 11% gedaald. Volgens het innovatiescorebord boekt dit gewest nochtans goede resultaten inzake samenwerking tussen de kmo's, menselijk kapitaal en de uitvoer van medium- en hightechproducten. Er is evenwel nog vooruitgang mogelijk voor de R&D-uitgaven van zowel de overheids- als de private sector. Ook in Wallonië liep het geaggregeerde resultaat inzake innovatie in dezelfde periode met 11% terug. De private R&D-uitgaven en de uitvoer van goederen van gemiddelde en hoge kwaliteit liggen relatief hoger dan het gemiddelde in de EU, maar de organisatorische innovaties en de vernieuwingen inzake marketing zijn veeleer minder sterk ontwikkeld, net als de overheidsuitgaven voor R&D. Daarentegen handhaaft Vlaanderen zijn resultaten van 2013. Met name de innovatie inzake producten en productieprocessen wordt er goed bevonden, net als de samenwerking tussen de kmo's. Niettemin zouden de overheidsuitgaven voor R&D, net als in Wallonië, groter mogen zijn,

GRAFIEK 87 DETERMINANTEN VAN INNOVATIE
(schaal van 0 = weinig gunstig tot 1 = zeer gunstig voor de ontwikkeling van innovatie, 2015)

Bron: EC (European Innovation Scoreboard dataset).

alsook de innovaties op het gebied van marketing en organisatie.

Hoewel, tot slot, zowel de R&D-uitgaven als de synthetische indicator hoger zijn in België dan gemiddeld in de EU15, neemt dit niet weg dat er nog vooruitgang inzake innovatie mogelijk is. In dat verband werden de meeste bevoegdheden, afgezien van bepaalde fiscale aspecten, naar de gewesten overgeheveld. Derhalve dienen de verschillende gewesten van het land nieuwe maatregelen te nemen die de R&D-uitgaven en een betere verspreiding van de innovatie in de hele economie bevorderen. Een innoverende economie zal immers beter in staat zijn de vruchten te plukken van de veranderingen, en ook beter gewapend zijn om het grootst mogelijke aantal werknemers op de arbeidsmarkt te kunnen inschakelen.

Groei kansen op de buitenlandse markten aangrijpen

De mondialisering moet niet enkel worden beschouwd als een bedreiging, maar ook als een kans. Voor een kleine open economie als België is meer profijt trekken van de grotere dynamiek op sommige buitenlandse markten, en met name van die in de opkomende landen, een belangrijke hefboom om de economie van het land aan te passen en te doen groeien.

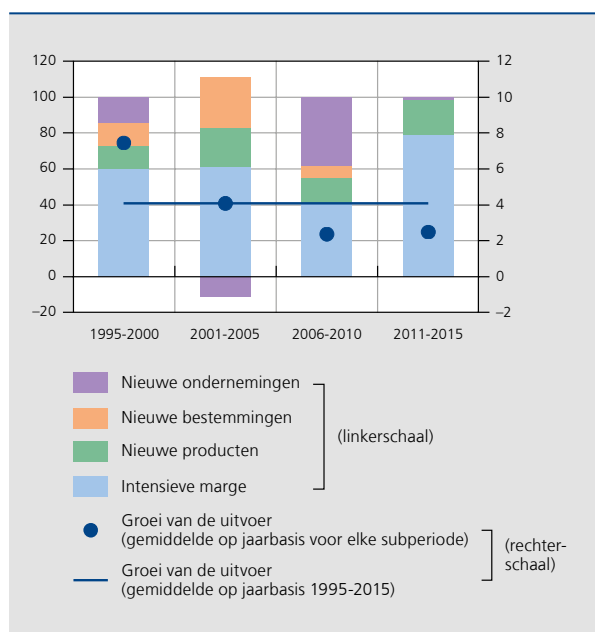
De ontwikkeling van deze markten vormt immers een kans voor de Belgische exporterende ondernemingen, ongeacht of ze rechtstreeks op die nieuwe markten actief zijn dan wel indirect ervan profiteren via hun integratie in de mondiale waardeketens. Voor de Belgische uitvoerondernemingen biedt de mondialisering dus een groeikans die zowel extensief is, indien ze doordringen tot nieuwe markten, als intensief, door een hogere uitvoer naar hun traditionele markten.

Een analyse van micro-economische gegevens maakt het mogelijk de uitvoergroei uit te splitsen naar die verschillende marges, waarbij drie bronnen van extensieve groei worden onderscheiden, namelijk de opkomst van nieuwe exporteurs, de penetratie van nieuwe bestemmingen en de uitvoer van nieuwe producten naar bestaande markten.

Sinds 1995 speelt de intensieve marge de belangrijkste rol in het verloop van de Belgische uitvoer. Tussen 1995 en 2015 zorgde ze voor 60 % van de uitvoergroei. Dat aandeel liep de afgelopen jaren zelfs op tot bijna 80 %. Vooral reeds op de buitenlandse markten verhandelde producten maakten dus het grootste deel uit van de Belgische uitvoergroei. Van 2011 tot 2015 was voor de extensieve marges het aandeel van de nieuwe producten het grootst. Tijdens diezelfde periode was de bijdrage van de ondernemingen die beginnen te exporteren, amper positief.

GRAFIEK 88 DE INTENSIEVE MARGES LEVEREN DE GROOTSTE BIJDRAGE TOT DE UITVOER VAN BELGIË

(groei van de uitvoer en bijdrage van de intensieve en extensieve marges – goederen naar waarde, gecumuleerde bijdrage tot de groei, tenzij anders vermeld)

Bronnen: INR, NBB.

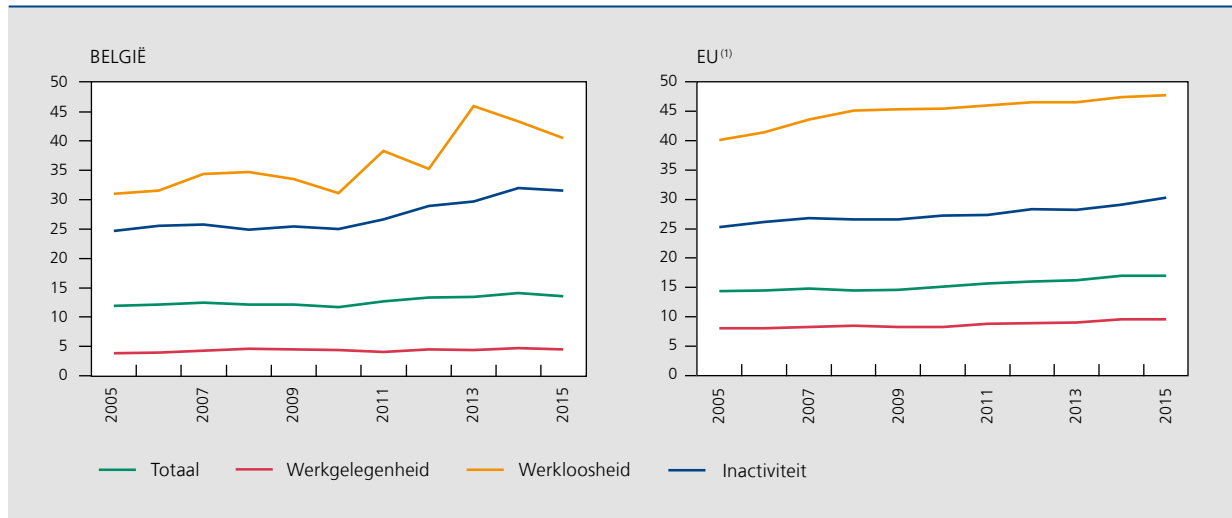
6.3 Vlottere en snellere transitie naar werk ten behoeve van een inclusievere arbeidsmarkt

In België zijn werkonzekerheid, loonongelijkheid en armoederisico beperkt voor de werkenden ...

De spreiding van de armoederisico's toont het belang van een duurzame inschakeling op de arbeidsmarkt, die gepaard gaat met kwaliteitsvolle banen en behoorlijke bezoldigingen.

In België lopen werkenden een zeer klein armoederisico, waarbij armoede wordt gedefinieerd als een inkomen onder de armoedegrens. In 2015 was 4,5 % van hen arm. In de EU werd enkel in Finland, met 3,5 %, een nog lager percentage opgetekend. Voor werkzoekenden (40,4 %) of inactieven (31,5 %) is de armoededreiging veel groter. In België is de desbetreffende indicator de laatste tien jaar, ondanks de grote recessie, vrij stabiel gebleven. Enkel het risico voor werklozen is sinds het begin van dit decennium vergroot als gevolg van, onder meer, de crisis, de versterkte follow-up van het

GRAFIEK 89 VEEL KLEINER ARMOEDERISICO VOOR WERKENDEN IN BELGIË
(in % van de bevolking van 18 tot 64 jaar)

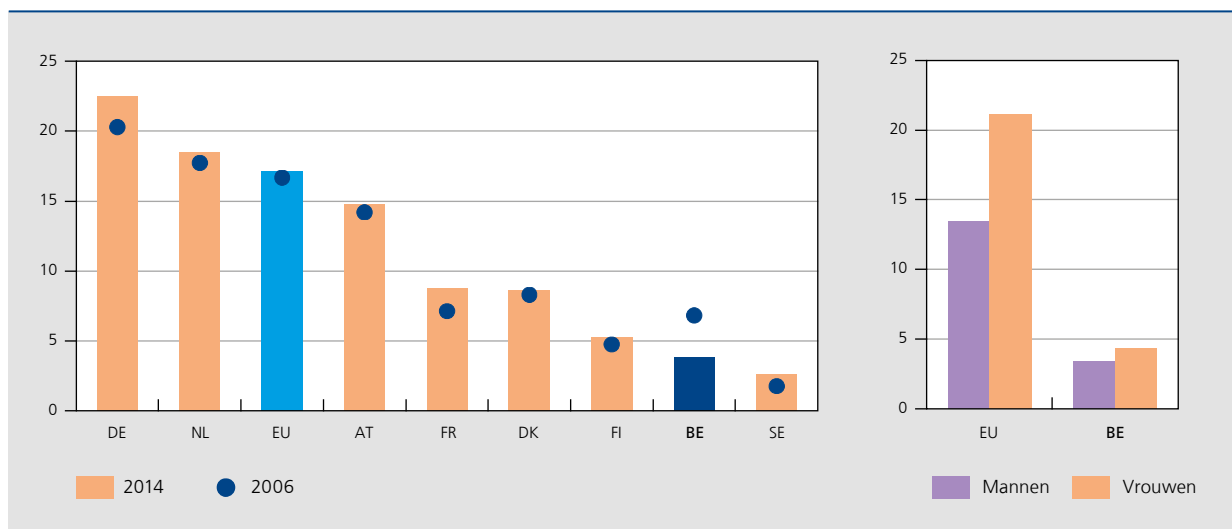
Bron: EC.
(1) Met uitzondering van Kroatië.

zoekgedrag naar werk en de hervormingen van de werkloosheidsverzekering.

Elementen die doorgaans in aanmerking worden genomen om de kwaliteit van een baan te beoordelen, zijn niet enkel het ontvangen loon, maar ook de perceptie van het loonpeil van de andere werknemers. Ook in dat opzicht

scoort België goed, want de inkomens uit arbeid zijn er hoog – in 2014 bedroeg het mediaanuurloon in de private sector bruto € 17 – en de spreiding ervan is beperkt. De loonspanning – dat is de ratio tussen de uurlonen in het negende en het eerste deciel – beliep in 2014 immers 2,4, dat is een verhouding vergelijkbaar met die in de noordse landen en licht onder die in de buurlanden.

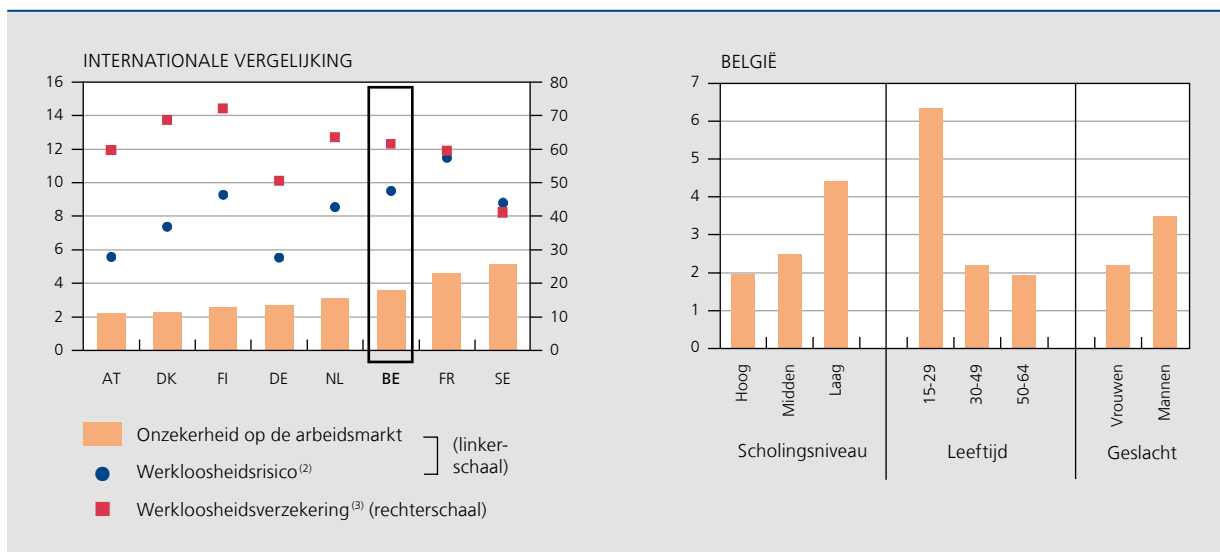
GRAFIEK 90 HET AANDEEL VAN DE WERKNEMERS MET EEN LAAG LOON IS EEN VAN DE GERINGSTE IN DE EU
(werknemers waarvan het loon minder bedraagt dan twee derde van het nationaal mediaan bruto-uurloon, in %, 2014)

Bron: EC.

GRAFIEK 91 IN BELGIË IS DE ONZEKERHEID OP DE ARBEIDSMARKT⁽¹⁾ GERING EN ZE NEEMT AF MET HET SCHOLINGSNIVEAU EN DE LEEFTIJD

(in %, 2013)

Bron: OESO.

- (1) Gedefinieerd als het inkomensverlies dat wordt verwacht in geval van werkloosheid. Dat verlies is afhankelijk van het werkloosheidsrisico en de gulheid van de werkloosheidsverzekering.
- (2) Gedefinieerd aan de hand van het risico werkloos te worden en de verwachte werkloosheidsduur.
- (3) Gedefinieerd aan de hand van de vervangingsratio en de dekkingsgraad, dit is het percentage NWWZ die recht hebben op werkloosheidsuitkeringen.

Het aandeel van de werknemers met een laag loon, dat zijn degenen van wie de bezoldiging minder dan twee derde van het nationaal mediaan bruto-uurloon bedraagt, is in België trouwens een van de geringste van Europa, namelijk minder dan 4 %. Dat aandeel is nagenoeg identiek voor mannen en vrouwen, terwijl in de EU gemiddeld beschouwd een groter verschil ten nadele van vrouwen wordt opgetekend. De tussen 2006 en 2014 opgetekende forse afname van dat aandeel in België resulteerde uit de afschaffing van de degressiviteit van het minimumloon voor werknemers jonger dan 21 jaar, die in de groep van de laagverdieners oververtegenwoordigd zijn. In 2016 overwoog de regering die degressiviteit opnieuw in te voeren.

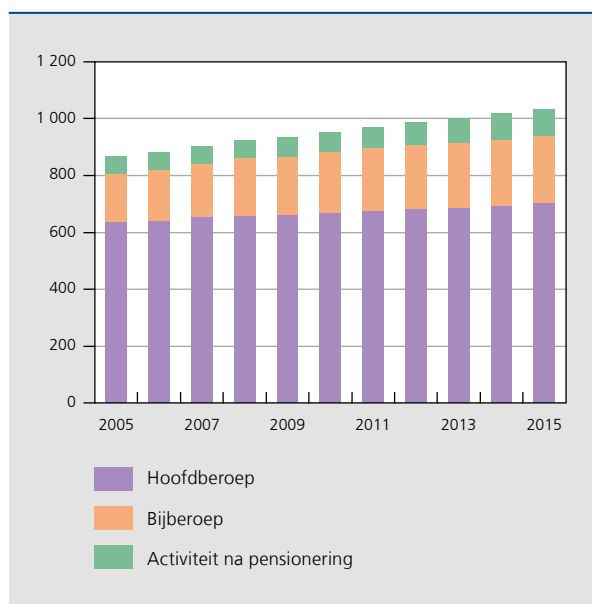
De onzekerheid op de arbeidsmarkt – die door de OESO wordt geraamd op basis van een combinatie van het werkloosheidsrisico, de verwachte duur van de werkloosheid en de vervangingsratio van de werkloosheidsuitkeringen ten opzichte van het vroegere loon – is in België bovendien klein, namelijk 3,6 %. Dat heeft te maken met onder meer het relatief beperkte inkomensverlies in geval van werkloosheid, behalve voor de hogeschoolden. De werkonzekerheid is echter veel groter voor jongeren, mannen en laaggeschoolden. Scholing zorgt dus voor een vlottere, maar ook duurzamere inschakeling op de arbeidsmarkt.

... maar de traditionele organisatie en werking van de arbeidsmarkt werd gewijzigd door de toenemende behoefte aan flexibiliteit

De arbeidsorganisatie lijkt evenwel soepeler te worden, met name door de ontwikkeling van nieuwe technologieën. Ook de economische crisis en de daarmee gepaard gaande moeilijkheden inzake de inschakeling op de traditionele arbeidsmarkt, en de hervormingen van de werkloosheidsverzekering dragen aan die grotere flexibiliteit bij. Voor de werknemers wordt die flexibiliteit ondersteund door onder meer de toestemming om arbeidsinkomen en pensioen te cumuleren, alsook door de mogelijkheden die worden geboden door het statuut van zelfstandige in bijberoep. Ook de behoefte van de arbeidskrachten om hun beroeps- en privéleven met elkaar in evenwicht te brengen, draagt daartoe bij, net als de feminisering van de arbeidsmarkt. Vrouwen werken immers vaker deeltijds. Hoewel de klassieke gesalarieerde werkgelegenheid, gedefinieerd als een voltijd baan met een contract voor onbepaalde duur, de meest voorkomende arbeidsvorm blijft, ontstaan er steeds meer nieuwe arbeidsvormen. Ze volgen elkaar gedurende de loopbaan van eenzelfde persoon op of ze worden zelfs gecombineerd. Steeds meer mensen cumuleren aldus diverse activiteiten, eventueel met

GRAFIEK 92 TOENEMEND SUCCES VAN HET STATUUT VAN ZELFSTANDIGE

(in duizenden personen)

Bron: RSVZ.

verschillende statuten: werknemer met een tijdelijke arbeidsovereenkomst, voltijds of deeltijds uitzendkracht, student, student-ondernemer of zelfstandige in hoofd- of in bijberoep.

Volgens de gegevens van het RSVZ steeg het aantal zelfstandigen in hoofdberoep tussen 2005 en 2015 met 11%. Het aantal zelfstandigen met een activiteit in bijberoep nam met 39% toe en er waren 55% meer personen die na hun pensionering actief bleven.

Sommige arbeidskrachten die moeilijk een baan als loontrekkende kunnen vinden, bijvoorbeeld jongeren en personen van buitenlandse origine, krijgen door die statuten gemakkelijker toegang tot de arbeidsmarkt. Anderen kiezen voor die formules vanwege de hoge graad van flexibiliteit en autonomie die ze bieden. Ze houden echter een groter risico in dan de gesalarieerde werkgelegenheid voor onbepaalde duur. Het statuut van zelfstandige in bijberoep kan dat risico beperken, wat ongetwijfeld het succes ervan verklaart.

Hoewel het aandeel van de tijdelijke arbeidsovereenkomsten vrij stabiel bleef (tussen 2000 en 2015 gemiddeld 8,5% van de gesalarieerde werkgelegenheid), steeg het aandeel van de arbeidsovereenkomsten van korte duur (minder dan een jaar): het liep op van 75% van het totale aantal tijdelijke contracten in 2005 tot 82% in 2015. Het aandeel van de

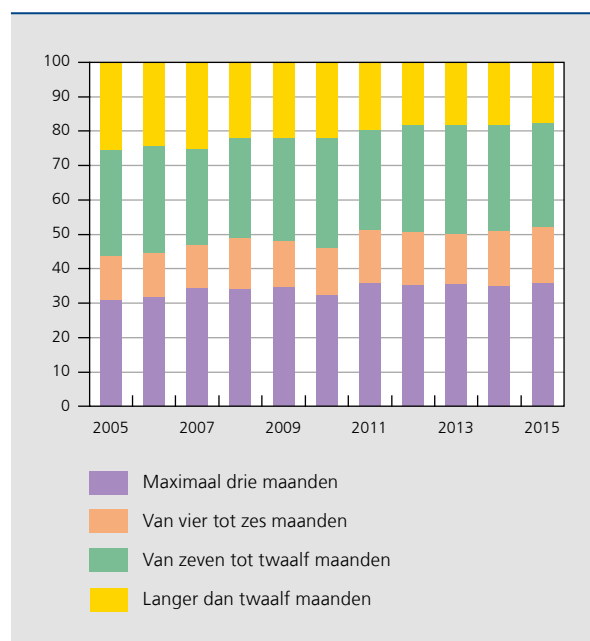
contracten van zeer korte duur (drie maanden of minder) nam dan weer toe van 31% tot 36%. Tijdelijke werkgelegenheid komt veel vaker voor bij jongeren: in 2015 ging het voor de 15-24-jarigen om 37% van de gesalarieerde werkgelegenheid, tegen 9% voor de 15-64-jarigen. Die cijfers staven de gegevens over de onzekerheid op de arbeidsmarkt, die voor de jongeren veel groter is.

Die soorten van arbeidsovereenkomsten kunnen, net als het zelfstandigenstatuut, sommigen vlotter toegang verschaffen tot de arbeidsmarkt dan de klassieke gesalarieerde werkgelegenheid, waarbij de concurrentie met ervaren werknemers scherper is. De toename van de tijdelijke arbeidsovereenkomsten treft niettemin vooral laaggeschoolden, wat hun beroepstraject bemoeilijkt en hun rechten inzake sociale bescherming beperkt. De huishoudens met een bescheiden of onregelmatig inkomen lopen potentieel ook een groter kredietrisico. Er bestaan diverse overheidsregelingen die hun een vlottere toegang tot financiering verschaffen, met name voor de aanschaf van een woning.

Het gevoel van werkzekerheid behelst tal van aspecten. Het risico zijn baan te verliezen, de tijd die nodig is om een andere job te vinden en de toekomstige arbeidsvoorwaarden zijn factoren waarmee rekening moet worden gehouden. Zowel qua stabiliteit van de werkgelegenheid als inzake arbeidsvoorwaarden doet België het goed.

GRAFIEK 93 TOENEMEND AANTAL TIJDELIJKE ARBEIDSOVEREENKOMSTEN VAN (ZEER) KORTE DUUR

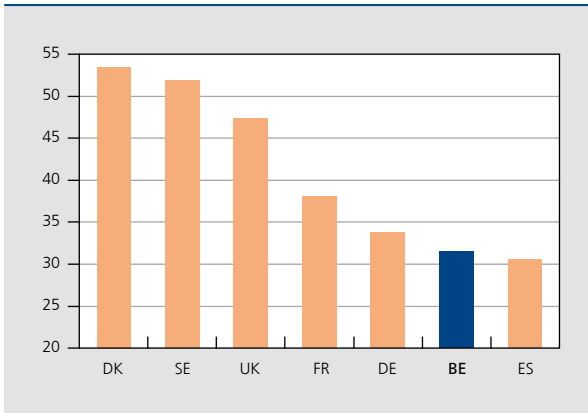
(in % van het totale aantal tijdelijke arbeidsovereenkomsten)

Bron: EC.

GRAFIEK 94 TRANSITIES WERKLOOSHEID-WERK: INTERNATIONALE VERGELIJKING⁽¹⁾

(in % van de personen die een jaar eerder werkloos waren, 2014)

Bron: EC.

(1) Geraamde transitiegraad voor een ongehuwde, middengeschoolde man van 35 tot 39 jaar.

De kans op herinschakeling, daarentegen, blijkt er echter geringer dan in andere landen.

Typisch voor het Belgische stelsel van werkloosheidsverzekering is dat het niet beperkt is in de tijd, tenzij de werkloze een sanctie opgelegd krijgt. Het aandeel

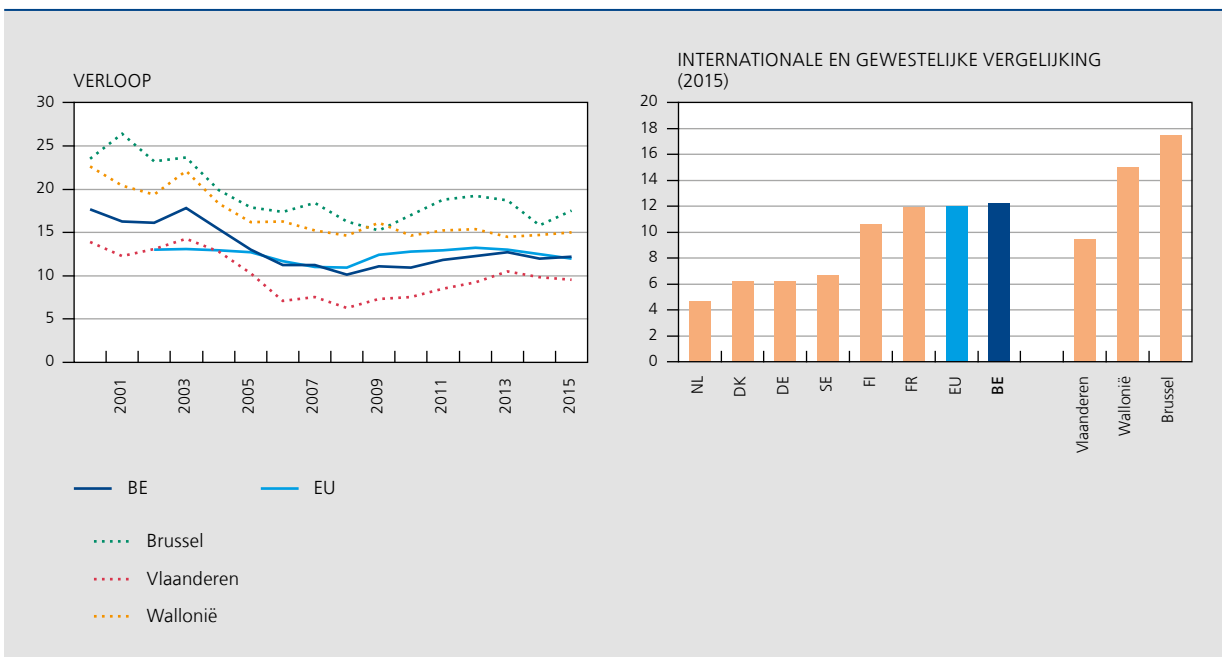
van de langdurige werkloosheid (langer dan 36 maanden) is in België institutioneel groter dan in andere landen waar voor langdurig werklozen een afzonderlijke regeling geldt. Aangezien de transitiegraad van langdurig werklozen lager ligt, valt de internationale vergelijking voor België ongunstig uit, vermits op basis van de geharmoniseerde gegevens geen rekening kan worden gehouden met de werkloosheidsduur. De transities naar werk moeten nochtans worden gefaciliteerd door in te werken op de diverse hefboomen, namelijk de initiële en de permanente opleiding, de begeleiding van werkzoekenden en het scheppen van kansen voor deze laatsten dankzij de creatie van nieuwe banen in de ondernemingen, wat gepaard gaat met een duurzame groei van de economie.

De initiële opleiding, hoeksteen van de beroepsinschakeling van jongeren

Voor de jongeren die nog niet over enige beroepservaring beschikken, hangt de inschakeling op de arbeidsmarkt voornamelijk af van hun basisopleiding. In België geldt voor 12% van de 15-24-jarigen dat ze niet werken en onderwijs noch opleiding volgen. In de buurlanden is dat percentage geringer. Nederland, Denemarken, Duitsland en Zweden behalen de beste resultaten, met percentages die de helft lager liggen. Tussen de gewesten worden

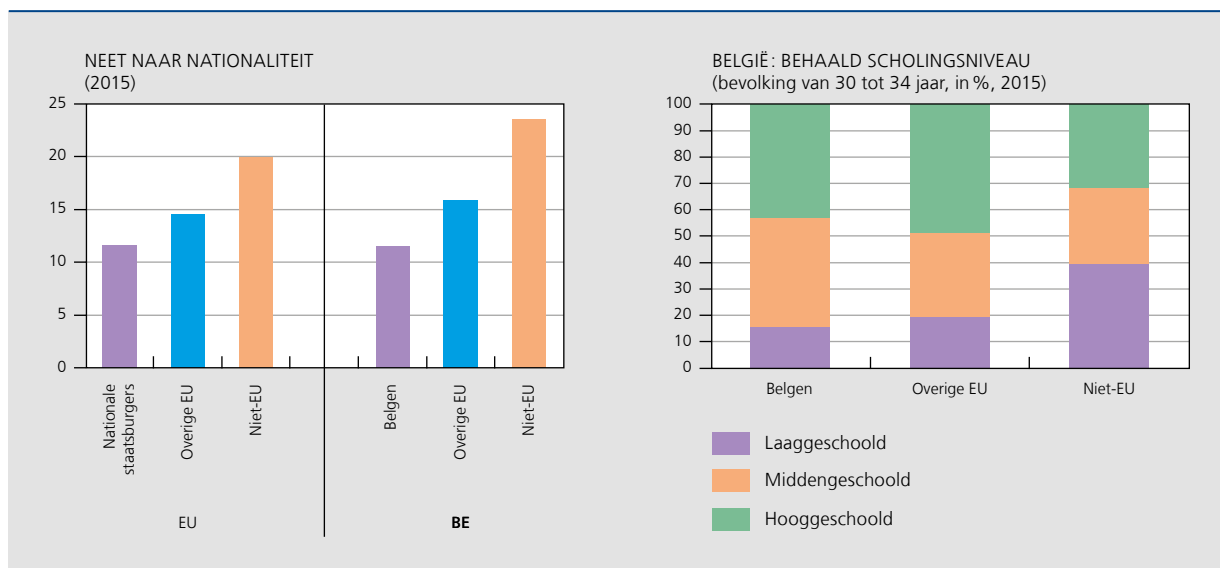
GRAFIEK 95 12% VAN DE JONGEREN IN BELGIË IS WERKLOOS EN VOLGT ONDERWIJS NOCH OPLEIDING (NEET⁽¹⁾)

(in % van de bevolking van 15 tot 24 jaar)

Bron: EC.

(1) Not in Education, Employment or Training.

Bron: EC.

grote verschillen vastgesteld. Vlaanderen, met minder dan 10%, doet het beter dan de twee andere gewesten (15% in Wallonië en 17,5% in Brussel). De tussen 2000 en 2008 geboekte duidelijke vooruitgang ging nadien gedeeltelijk verloren. Die jongeren beschikken niet over voldoende bagage om duurzaam op de arbeidsmarkt te worden ingeschakeld. Ze ondervinden meer moeilijkheden tijdens een conjunctuurvertraging, wanneer ze, nog meer dan in normale tijden, moeten concurreren met andere, beter opgeleide jongeren of ervaren werknemers. Op korte termijn en, vanwege de verlenging van de loopbanen, vooral op langere termijn brengt die situatie hoge individuele en sociale kosten met zich.

Bij de jongeren die het risico lopen uitgesloten te worden uit de arbeidsmarkt, zijn sommige groepen oververtegenwoordigd, in het bijzonder de niet-Europese buitenlanders. Het gaat daarbij niet om een typisch Belgisch verschijnsel, maar het is in ons land toch sterk uitgesproken. Jonge niet-EU-staatsburgers hebben minder vaak kleuteronderwijs gevolgd, hun schoolresultaten zijn vervolgens minder goed en hun scholingsniveau blijft gemiddeld onder dat van de Belgen, zelfs wanneer ze in België geboren zijn. Die verschillen worden veroorzaakt door onder meer taalbarrières en culturele belemmeringen; ook het feit dat de leerkrachten onvoldoende opgeleid zijn om een steeds gediversifieerder publiek aan te kunnen, speelt een rol.

Over het geheel genomen, bestendigt het Belgisch onderwijssysteem de sociaaleconomische ongelijkheden. Ondanks de geringe inschrijvingskosten en de

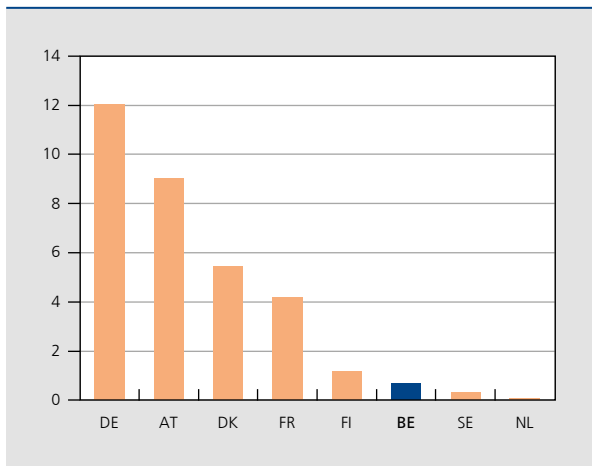
studiebeurzen voor huishoudens met een laag inkomen, is er een segmentatie bij de onderwijsinstellingen. De meest benadeelde scholen beschikken over te weinig middelen om ervaren leraars aan te trekken en te behouden. Bovendien worden leerlingen reeds vroeg georiënteerd naar scholen voor algemeen, technisch of beroepsonderwijs. In het licht van die uitdagingen zijn de Gemeenschappen recentelijk begonnen met het stimuleren van de deelname aan kleuteronderwijs – vooral voor de ondervertegenwoordigde groepen –, het versterken van de sociale en culturele mix in de scholen, het uitstellen en beter begeleiden van de studiekeuze en het beperken van het zittenblijven.

Ook het technisch en het beroepsonderwijs worden steeds meer gewaardeerd en ondersteund door de overheid en de ondernemingen. Die minder lange opleidingen maken een snelle inschakeling op de arbeidsmarkt mogelijk. Ze kunnen bovendien beter inspelen op de voortdurend veranderende behoeften van de ondernemingen. Zo biedt alternerend leren aanzienlijke loopbaanmogelijkheden. Die leervorm lijkt trouwens te worden verruimd tot alle bedrijfstakken en scholingsniveaus. Momenteel zijn leerovereenkomsten in België nochtans weinig ingeburgerd, vergeleken met sommige landen zoals Duitsland, Oostenrijk of Denemarken, waar die formule veel succes oogst. In België blijven die beroepsgerichte studies vaak een tweede keuze.

Tegelijkertijd volgen steeds meer jongeren hoger onderwijs. In 2015 was bijna 43% van de bevolking van 30 tot 34 jaar houder van een diploma van het hoger onderwijs, dat is 8 procentpunt meer dan in 2000. In de nieuwe

GRAFIEK 97 LEEROVEREENKOMSTEN IN BELGIË WEINIG INGEBURGERD

(in % van de bevolking van 15 tot 29 jaar, 2014)

Bron: EC.

generaties bezitten momenteel meer vrouwen dan mannen een dergelijk diploma: voor elke twee mannen studeren er nu drie vrouwen af. Ze hebben dan ook betere loopbaanvoorzichten. Ook voldoende beschikbare en betaalbare kinderopvang en dienstverlening aan personen dragen bij aan een evenwichtige verdeling van de werkgelegenheidsvoorzichten naar geslacht.

Van de afgestudeerden van het hoger onderwijs komen er in België minder uit wetenschappelijke richtingen of een

ingenieursstudie dan gemiddeld in de EU. Het gaat nochtans om lonende richtingen, die afgestemd zijn op heel wat zogenoemde knelpuntberoepen. Ondanks de economische behoeften en de noodzaak om het innovatiepotentieel van onze ondernemingen te stimuleren, is het percentage afgestudeerden in die richtingen tussen 2005 en 2015 teruggelopen. Die mismatch tussen de gevolgde studierichtingen en de behoeften van de markt zou kunnen verklaren waarom de werkgelegenheidsgraad van hooggeschoolden tussen 2000 en 2015 is gedaald (respectievelijk 84,4 en 81,8%). Vandaag de dag is het feit dat men over een diploma beschikt, niet langer voldoende om daadwerkelijk een baan te vinden: ook de studierichting is een bepalende factor.

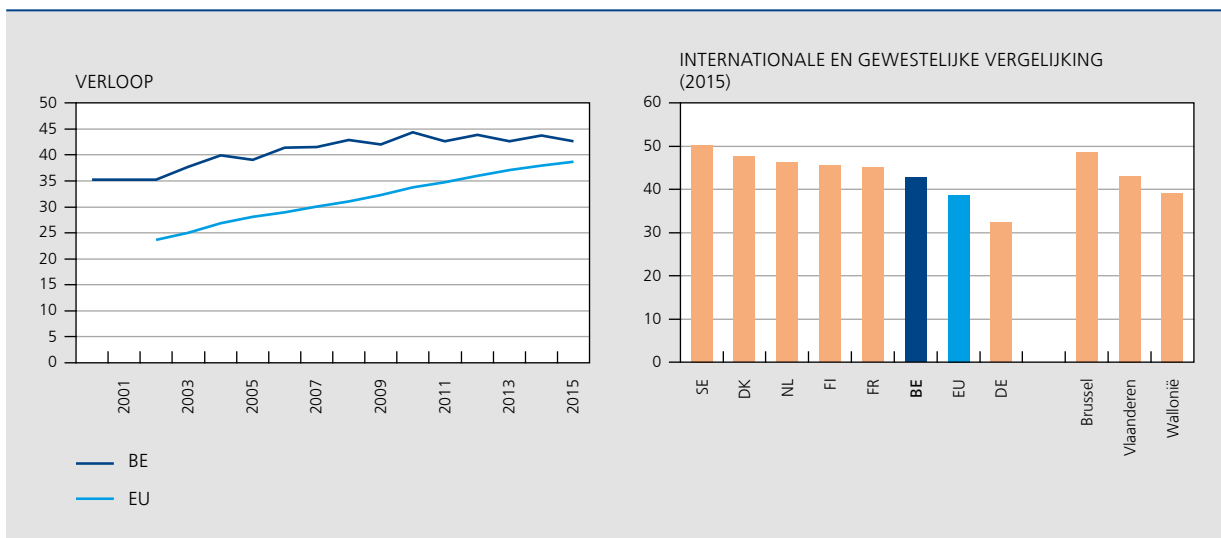
Die studiekeuze verschilt nog steeds volgens het geslacht. Vrouwen zijn oververtegenwoordigd in de richtingen onderwijs en gezondheidszorg, maar ondervertegenwoordigd in ingenieursstudies en wetenschappen. Die keuzen komen ook tot uiting in het loonprofiel en verklaren voor een deel het loonverschil tussen mannen en vrouwen. Het verschil in bruto-uurloon bedroeg in België in 2014 6,6%, wat een van de kleinste van de EU was. Vrouwen verwerven nog steeds minder vlot een leidinggevende functie, zowel in privéondernemingen als bij de overheid.

Vlottere transities van werkloosheid naar werk dankzij een actief beleid en een efficiënte werkloosheidsverzekering

Opleiding is niet alleen voor jongeren belangrijk. Tegen de achtergrond van de langere loopbanen en de

GRAFIEK 98 BELGIË TELT STEEDS MEER JONGEREN MET EEN DIPLOMA VAN HET HOGER ONDERWIJS

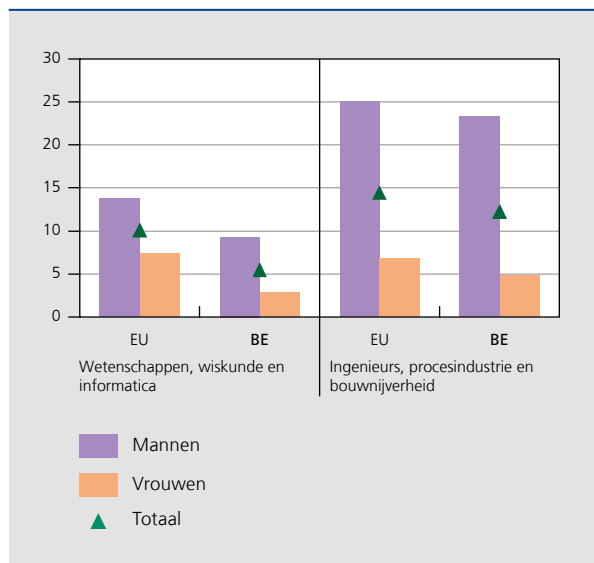
(in % van de bevolking van 30 tot 34 jaar)

Bron: EC.

GRAFIEK 99 TE WEINIG STUDENTEN KIEZEN VOOR WETENSCHAPPELIJKE RICHTINGEN OF VOOR EEN INGENIEURSSSTUDIE

(afgestudeerden van het hoger onderwijs naar studierichting en geslacht, in % van het totale aantal afgestudeerden, 2014)

Bron: EC.

technologische veranderingen moeten de arbeidskrachten vaardigheden kunnen verwerven die hen in staat stellen een omschakeling naar andere functies of bedrijfstakken te overwegen, en dat gedurende hun hele loopbaan. Permanente opleiding is in dat verband onontbeerlijk. Nochtans volgde in 2015 amper 7% van de werkenden van 25 tot 64 jaar een opleiding. België blijft zodoende

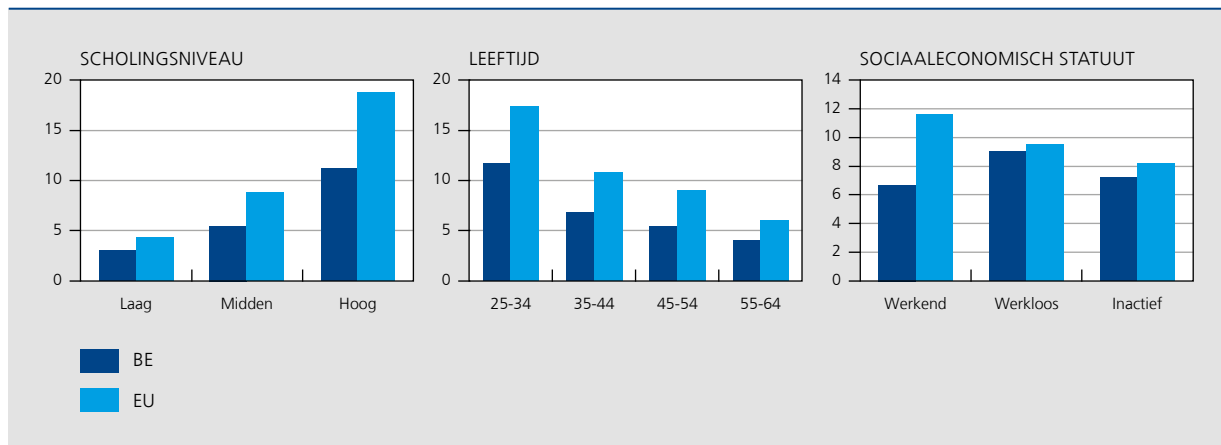
ver achter bij Denemarken en Zweden, waar dat aandeel bijna een derde belooft, maar ook ruimschoots onder het EU-gemiddelde.

Sommige groepen, meer bepaald laaggeschoolden en 55-plussers, nemen weinig deel aan opleidingen. De graad van participatie aan opleidingen van de werkzoekenden, daarentegen, ligt in België dicht bij het Europese gemiddelde, wat de talrijke maatregelen weerspiegelt die de overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling inzake opleiding hebben genomen.

Behalve het scholingsniveau beklemtoont de analyse van de transitie van werkloosheid naar werk ook het belang van de conjunctuur, de leeftijd en de reeds verstreken werkloosheidsduur. Naarmate deze laatste langer wordt, vermindert de uitstroom naar werk. Over het algemeen is dat negatieve verband toe te schrijven aan de geleidelijke ontwaarding van het menselijk kapitaal van de werklozen of aan een gevoel van ontmoediging dat leidt tot een minder actieve zoektocht naar werk. Het kan, ten slotte, ook het resultaat zijn van een geleidelijk selectieproces: personen die langer werkloos blijven, zouden gemiddeld beschouwd minder inzetbaar zijn dan personen die snel opnieuw werk vonden. Die verklaringen hoeven elkaar niet uit te sluiten. Als gevolg van de vaststelling dat langdurig werklozen minder gemakkelijk opnieuw werk vinden, wordt ernaar gestreefd werkzoekenden in een vroeger stadium te begeleiden, maar toch een zekere selectiviteit te bewaren. De overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling kunnen daartoe gebruik maken van profiling-modellen om, op basis van objectieve criteria, na te gaan wie van de nieuw ingeschreven

GRAFIEK 100 HET SCHOLINGSNIVEAU, DE LEEFTIJD EN HET SOCIAALECONOMISCH STATUUT HEBBEN EEN INVLOED OP DE DEELNAME AAN PERMANENTE OPLEIDING

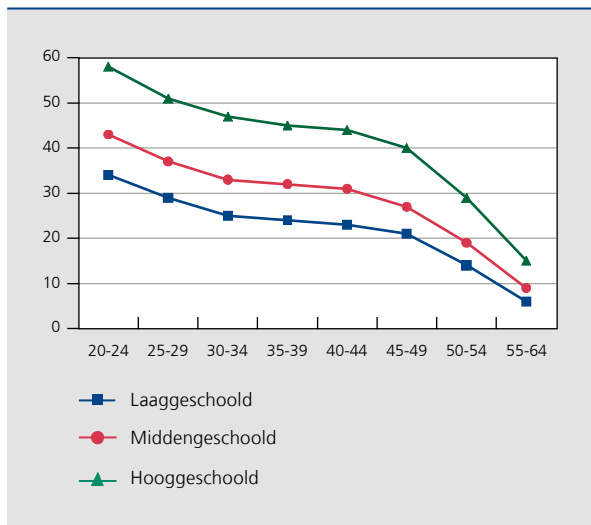
(in %, 25-64-jarigen die tijdens de laatste vier weken hebben deelgenomen aan een opleiding, 2015)

Bron: EC.

GRAFIEK 101 DE UITSTROOM NAAR WERK⁽¹⁾ VERMINDERT MET DE LEEFTIJD EN HET SCHOLINGSNIVEAU

(in % van de personen die een jaar eerder werkloos waren, 2014)

Bron: EC.

(1) Transitiegraden geraamd op basis van Belgische gegevens volgens een multivariaat model, voor een ongehuwde man.

personen het grootste risico loopt werkloos te blijven. De meest kwetsbare werkzoekenden zijn de laaggeschoolden, de ouderen en de niet-EU-staatsburgers. Ook het beroepsverleden en de gezondheidstoestand zijn factoren die meespelen om de begunstigden efficiënt te kunnen bijstaan.

50-plussers aan het werk houden en een groter aantal werklozen van diezelfde leeftijdscategorie weer een baan verschaffen

In België daalt de kans op een nieuwe baan voor 50-64-jarigen zeer sterk ten opzichte van die van alle jongere leeftijdscategorieën.

Die invloed van de leeftijd is deels toe te schrijven aan de correlatie tussen leeftijd en werkloosheidsduur: er zijn immers meer langdurig werklozen bij de ouderen dan bij de jongeren. Aangezien de lonen stijgen met de ervaring, verdienen oudere werkzoekenden vóór ze hun baan verliezen vaak meer dan de jongeren. Dat heeft een opwaarts effect op hun reservatieloon, waardoor ze minder ingaan op vacatures en langer werkloos blijven. In alle werkloosheidsstelsels is het vervangingsinkomen gebaseerd op het vroegere loon. Aanvankelijk hebben ouderen dus recht op hogere uitkeringen. Sommige landen hebben bovendien regels ingevoerd die het stelsel nog guller maken, bijvoorbeeld via een forfaitaire

aanvullende uitkering vanaf 50 jaar of een verlenging van de uitkeringsduur. Zo heeft in België een dergelijk systeem bestaan in de vorm van 'anciënniteitstoeslagen' die op 1 januari 2015 werden afgeschaft. Die hogere werkloosheidsuitkeringen komen gemiddeld beschouwd tot uiting in een lagere uitstroom naar werk.

Samen met de parameters van de werkloosheidsverzekering beïnvloeden nog andere institutionele kenmerken de uitstroom naar werk van de ouderen. Zo was het in het verleden, tegen de achtergrond van zowel een krachtige groei van de bevolking op arbeidsleeftijd als een povere economische conjunctuur, gebruikelijk vervroegde uittredingen te bevorderen, hetzij door een specifieke regeling in te voeren (zoals het 'brugpensioen' in België), hetzij door bestaande regelingen (werkloosheid of ziekteverzekering) aan te passen, bijvoorbeeld door de betrokkenen niet langer te verplichten werk te zoeken, maar hun toch uitkeringen te verstrekken die gelijk waren aan die van de werklozen. Zoals vermeld in hoofdstuk 2 van dit deel van het Verslag, werden die maatregelen gaandeweg verstrengd of opgeheven.

Behalve de factoren in verband met het arbeidsaanbod, de instituties en de beleidsmaatregelen ter bevordering van vervroegde uittredingen, is ook de vraag naar ervaren werknemers een bepalende factor. Met name in België kan de indienstneming van een oudere werknemer, zelfs rekening houdend met de productiviteit, duur blijken voor een onderneming, aangezien de anciënniteit er een belangrijke rol speelt in de loonstijging. Een deel van de tijdens de loopbaan opgedane ervaring is specifiek van aard en zal bij een nieuwe werkgever niet noodzakelijk nuttig zijn. Voor deze laatste kan ook het nakende pensioen een obstakel vormen aangezien de periode waarin zijn investering rendeert, (potentieel) korter is dan voor een jonge werknemer. Tot slot is discriminatie bij de indienstneming op basis van de leeftijd in sommige gevallen niet uitgesloten.

Dankzij de bepalingen in het kader van de wet betreffende 'werkbaar en wendbaar werk', die worden toegelicht in paragraaf 2.3 van dit deel van het Verslag, zouden de werkgevers en werknemers hun arbeidsvoorwaarden vlotter moeten kunnen aanpassen door onder meer rekening te houden met de loopbaandimensie.

Ten slotte moeten die verschillende hefboomen om de inschakeling op de arbeidsmarkt te verstevigen, worden beschouwd als een aanvulling op de maatregelen die inzake loonkosten zijn genomen. Door de verkleining van de fiscale en parafiscale wig worden de financiële stimuli van het aanbod van en de vraag naar arbeid immers in de hand gewerkt.

Kader 7 – Aanvullende indicatoren naast het bbp voor België

In dit Kader worden de voornaamste resultaten samengevat van de aanvullende indicatoren naast het bbp, waarvan het Federaal Planbureau (FPB) begin februari 2017 de eerste jaarlijkse bijwerking publiceerde. Overeenkomstig de wet van 14 maart 2014 dient deze reeks van indicatoren de levenskwaliteit, de menselijke ontwikkeling, de sociale vooruitgang en de duurzaamheid van onze economie te meten.

De indicatoren werden opgesteld op basis van een benadering die vergelijkbaar is met de methode die bij de eerste publicatie in 2016 werd gehanteerd. Er werden 67 indicatoren geselecteerd, die informatie verschaffen over drie dimensies van duurzame ontwikkeling: 'Hier en nu', 'Later' en 'Elders'. Wanneer dat relevant bleek, werden deze indicatoren uitgesplitst naar geslacht, leeftijd, inkomens- of scholingsniveau. Internationale vergelijkingen werden gemaakt voor 56 indicatoren waarvoor de nodige gegevens beschikbaar waren. Voor gedetailleerde informatie over de methodologie die werd toegepast om de thema's en indicatoren te selecteren en de uitsplitsingen te verrichten, wordt verwezen naar het verslag dat het FPB in februari 2016 uitbracht⁽¹⁾.

Tendensen van de indicatoren

Door hun verscheidenheid geven de aanvullende indicatoren naast het bbp relevante informatie over een groot aantal thema's. In dit Verslag vormen ze aldus een aanvulling op de analyse van de positie die de individuen in de samenleving en op de arbeidsmarkt innemen, maar ook op die van de overheidsschuld of van de financiële positie van de economie ten opzichte van het buitenland.

Afgezien van dat specifieke gebruik, maken die indicatoren het ook mogelijk enkele eerste algemene waarnemingen te formuleren over het verloop en de houdbaarheid van het welzijn, alsook over de ontwikkeling van de samenleving. Op grond van de in het FPB-verslag toegelichte principes, wordt in deze evaluatie uitsluitend het verloop van de indicatoren onderzocht, met name of ze de aan de meeste indicatoren gekoppelde doelstellingen naderen of zich ervan verwijderen. Deze doelstellingen worden bepaald door de overheid, hetzij in België, hetzij op Europees of mondiaal vlak.

Die evaluatie moet omzichtig worden geïnterpreteerd, aangezien ze niets zegt over het huidige niveau van de indicatoren, noch over het ontwikkelingstempo ervan. Evenmin werd nagegaan of de doelstellingen wetenschappelijk relevant zijn. Voor ongeveer de helft van de indicatoren zijn bovendien weinig gegevens voorhanden, als gevolg van de lage waarnemingsfrequentie of omdat de gegevens nog maar sinds kort beschikbaar zijn.

De dimensie 'Hier en nu' omvat 38 indicatoren die een antwoord kunnen bieden op vragen over het welzijn van de Belgen en het verloop ervan. Daaruit valt geen systematische tendens af te leiden.

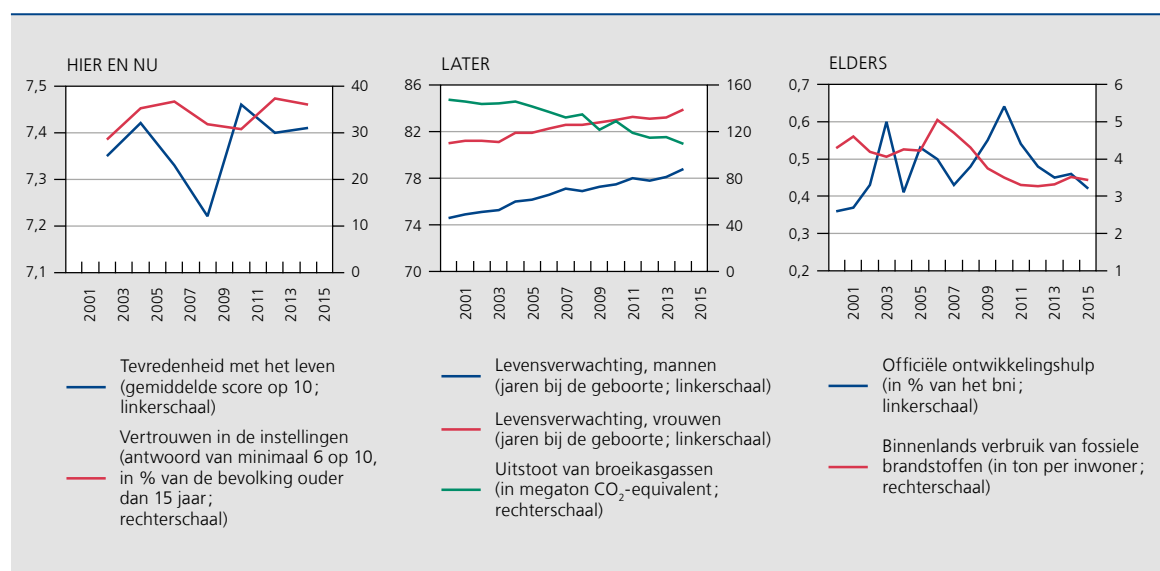
- Het subjectief welzijn bleef stabiel tussen 2002 en 2014.
- De meeste indicatoren die samenhangen met de thema's 'Gezondheid' en 'Opleiding en Vorming', vertonen een gunstig verloop. Alleen de indicator inzake uitstel of afstel van medische verzorging om financiële redenen verslechtert.
- De inkomensongelijkheid ontwikkelt zich gunstig, maar de overige indicatoren van het thema 'Levensstandaard en armoede' wijken verder van hun doelstellingen af.
- Voor de meeste indicatoren in verband met de thema's 'Werk en vrije tijd' en 'Samenleving' werden de sinds 1990 vastgestelde verbeteringen ten dele ongedaan gemaakt door ontwikkelingen in tegengestelde zin tijdens de laatste vijf jaar.

(1) Zie <http://www.plan.be/publications/publication-1541-nl-aanvullende+indicatoren+naast+het+bbp>.

- Van de vijf laatste indicatoren van de dimensie ‘Hier en nu’ komen er drie (uitstoot van PM_{2,5}, NO_x en verkeersdoden) dicht bij hun doelstelling, terwijl die inzake de energieafhankelijkheid zich van de doelstelling verwijderd. De indicator in verband met de slachtoffers van natuurrampen is te variabel om significante conclusies te kunnen trekken.

SELECTIE VAN AANVULLENDE INDICATOREN NAAST HET BBP⁽¹⁾

Bron: FPB.

(1) Voor elk van de drie dimensies van de aanvullende indicatoren naast het bbp, werden de hier beschouwde indicatoren zo gekozen dat overlappings met elders in dit Verslag gebruikte reeksen worden vermeden.

De dimensie ‘Later’ omvat 35 indicatoren in verband met het vermogen van de Belgen en de samenleving om het welzijn in de toekomst te handhaven en zelfs te verhogen. De meeste indicatoren van deze dimensie zijn zowel tijdens de volledige periode sinds 1990 als gedurende de laatste vijf jaar dicht bij hun doelstellingen gekomen. Hierna volgen de meest opmerkelijke uitzonderingen:

- De levensverwachting in goede gezondheid is de laatste vijf jaar afgenomen.
- Een ongunstige ontwikkeling werd eveneens opgetekend voor het aandeel jongeren die niet werken en onderwijs noch opleiding volgen, voor de stress op het werk, en voor het percentage gediplomeerden van het hoger onderwijs.
- De indicatoren betreffende de populatie weidevogels en de duurzame visvangst (thema ‘Land en ecosystemen’), twee van de zeldzame indicatoren inzake biologische diversiteit die over een lange periode beschikbaar zijn, verwijderden zich van hun doelstelling.
- Voor het thema ‘Economisch kapitaal’ verwijderd de indicator van de overheidsschuld zich sedert 2007 van zijn doelstelling.
- Voor het thema ‘Mobiliteit en vervoer’ verwijderd het aandeel van het wegvervoer in het transport van goederen zich sedert 1990 van zijn doelstelling; de afgelopen vijf jaar kwam het echter weer dicht bij zijn doelstelling.

De dimensie 'Elders' omvat acht indicatoren die een antwoord kunnen bieden op de volgende vraag: 'Hoe beïnvloedt de ontwikkeling van de samenleving in België het vermogen van de andere landen om zich te ontwikkelen en het welzijn van hun bevolking?'

- De indicatoren inzake de thema's 'Natuurlijke hulpbronnen' en 'Klimaat en energie' houden verband met het mondiale milieukapitaal, zoals het klimaatsysteem en de grondstoffenvoorraad. Deze indicatoren komen dichterbij hun doelstellingen.
- Het aandeel van de officiële ontwikkelingshulp in het bbp was tijdens de periode 2000-2010 gemiddeld hoger dan in de jaren negentig. Sinds 2010 neemt het af en in 2015 was het teruggelopen tot onder het peil van 1990.

Al met al geven de indicatoren in verband met milieuaspecten sedert de economische en financiële crisis van 2008 doorgaans een positiever verloop te zien dan die met betrekking tot sociale thema's. De grote recessie en de daaropvolgende lange periode van geringe groei hadden immers een ongunstige invloed op tal van sociale indicatoren, zoals het risico op armoede of sociale uitsluiting, terwijl de economische vertraging de druk op het milieu enigszins verlichtte.

Internationale vergelijking

Over het algemeen blijkt uit de vergelijking van de indicatoren met het Europese gemiddelde of dat van de buurlanden dat België het goed doet voor de sociale indicatoren, maar slecht voor de milieugerelateerde indicatoren. Dat is te verklaren doordat, enerzijds, het socialezekerheidsstelsel in België beter ontwikkeld is dan in veel andere Europese landen en, anderzijds, de druk op het leefmilieu in België hoog is als gevolg van de grote bevolkingsdichtheid en van het feit dat de Belgische industrie gespecialiseerd is in intermediaire activiteiten die sterker vervuilen dan gemiddeld.

Uitsplitsing van de indicatoren

Van de 67 aanvullende indicatoren naast het bbp worden er 27 verdeeld naar relevante bevolkingscategorieën. De uitsplitsingen naar geslacht tonen aan dat veel verschillen tussen mannen en vrouwen kleiner worden, ondanks een aantal hardnekkige ongelijkheden. De opgetekende verschillen volgens het scholingsniveau blijven bestaan en worden zelfs groter. Ten slotte, zoals in het begin van dit hoofdstuk werd toegelicht, verslechtert de situatie van de jongeren, terwijl die van de ouderen verbetert.

De uitsplitsingen naar inkomensniveau betreffen indicatoren in verband met vier thema's: 'Subjectief welzijn', 'Levensstandaard en armoede', 'Gezondheid' en 'Samenleving'. Uit die verdelingen blijkt dat de situatie gunstiger is voor de hoogste inkomenscategorieën:

- Zo komt in het thema 'Subjectief welzijn' tot uiting dat de tevredenheid met het leven doorgaans gunstiger wordt beoordeeld naarmate het inkomen stijgt. De hiervoor berekende betrouwbaarheidsintervallen zijn echter relatief groot en deze tendens moet nog door andere waarnemingen worden bevestigd.
- In het thema 'Levensstandaard en armoede' bereiken de indicatoren inzake risico op armoede of sociale uitsluiting, zeer lage werkintensiteit en ernstige materiële ontbering zeer hoge waarden in het kwintiel met de laagste inkomens, en drie- tot vijfmaal lagere waarden in het tweede kwintiel, terwijl ze zeer gering zijn of gelijk aan nul in de drie overige kwintielen.
- De uitsplitsing naar inkomen van de indicatoren in verband met 'Gezondheid' geeft ook aan dat naarmate het inkomenskwintiel hoger wordt, het aandeel van rokers en personen die lijden aan obesitas of depressies afneemt en medische verzorging minder wordt uitgesteld of afgesteld om financiële redenen.

- In het thema 'Samenleving' stijgen het algemeen vertrouwen, het veiligheidsgevoel in de openbare ruimte en het vertrouwen in de instellingen naarmate het inkomensniveau toeneemt. De indicator voor contacten met vrienden en familie verandert daarentegen niet met het inkomen. De indicator inzake slachtofferschap stijgt doorgaans met het inkomen, zij het niet erg uitgesproken.

Denksporen voor de toekomst

De aanvullende indicatoren naast het bbp zullen elk jaar verder worden bijgewerkt. Ze kunnen worden aangepast op basis van nieuwe inzichten en maatschappelijke debatten.

De volgende jaren zal het FPB zijn werkzaamheden in verband met de aanvullende indicatoren naast het bbp voortzetten, teneinde de bestaande reeks uit te breiden met nieuwe indicatoren, de convergentie ervan met de indicatoren inzake duurzame ontwikkeling te verbeteren – vooral in het licht van de follow-up van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de VN –, en het onderzoek naar de samengestelde indicatoren te verdiepen. In dat verband onderzoekt het FPB de mogelijkheid om specifieke samengestelde indicatoren voor België uit te werken voor de drie voornaamste dimensies van duurzame ontwikkeling.